

יום א' לסדר "כולה מקשה אחת" שנת תשע"ט לפ"ק,

אל כבוד הרה"ח הנגיד המפורסם, כש"ת מוה"ר משה ארי' פריינד שליט"א,

אחדשה"ט כראוי וכיאות, באתי בזה בשורות אחדים בנוגע להספר "יפה תואר" שיצא לאור ע"י מכון "זכרון אהרן" בחודש העבר, - מה אומר ומה אדבר, את אשר יגורנו בא! ממש בדיוק כמו שכתבתי במכתבי דאשתקד שאם יודפס הספר על ידיהם אין ספק אצלי שימצאו בו שיבושים וטעותים לרוב, ודנתי על זה קל וחומר שאין עליו פירכא, שהרי בספר נזר הקודש שנדפס על ידיהם נמצא כששים טעותים בפרשה אחת לבד (פרשה י"ג), וא"כ כל שכן שימצאו טעותים כהנה וכהנה ביפה תואר שיודפס על ידיהם, - אלא שהיה סברא לומר דאחר שהוכחתי אותם על פניהם במכתב ההוא, יזדרזו יותר וישגיחו מכאן ולהלאה ביתר שאת כדי למנוע מכשול כזה "למען יצא הספר הגדול הזה ברוב פאר והדר, ולא יחסכו כל מאמץ בכדי להוציא דבר שלם ומתוקן" (כלשון מע"כ נ"י בה"פתיח דבר"), - והן אמת כי בדפוס הלז של היפ"ת ניכר קצת שהתאמצו יותר להדפיסו עצהיו"ט, אבל דא עקא כי בעצם נמנע מהם האפשרות לעשות כן, זאת אומרת כי אין הדבר תלוי במומחיותם של המגיהים או בהעדר מומחיותם, כי באמת כמעט שלא נמצא בהספר טעותים השכיחים והרגילים הבאים מצד שגגת המעתיק, אלא הטעותים נובעים מצד הקישוי לירד לסוף דעתו של רבינו היפ"ת במקומות אין מספר, ובפרט אחר שהדפוס הראשון נלקה בטעותים רבים מאד שאינם ניכרים כלל במושכל ראשון, והרבה מהם אינם ניכרים אפילו אחר עיון רב, - ואשר על כן היה ברור בעיני שהספר יודפס בשיבושים רבים מאד, - ואכן נתקיימו הדברים שכתבתי במילואן, והייתי בבחינת "ניבא וידע מה ניבא", כי כאשר עברתי על פרשה י"ג של הספר (כדי להשוותו ולהקבילו לעומת עבודתם בספר נזר הקודש), נוכחתי לדעת כי בספר נזר הקודש נמצא "רק" ששים טעותים, ובספר יפה תואר נמצא כמאתיים וחמשים טעותים (רובם טעותים ממש, וקצתם תיקונים הנצרכים לשלימות החיבור, כגון הוספות מראי מקומות וכיוצ"ב).

ואולם אין לי שום תרעומת כלל על מע"כ נ"י, כי מהיכן היה לו למע"כ לידע כל זה בטרם שלחתי לו את האי-מייל לפני חנוכה דהאי שתא, - והאמת אגיד כי אילו הייתי יודע אז שהספר כבר נמצא על מכבש הדפוס, לא הייתי שולח כלל את האי-מייל למע"כ נ"י, כי מה לי לצער את מע"כ על לא עול בכפו, אך יען כי באקראי דיברתי עם ידידי הרה"ח ר' פנחס מילער הי"ו מבני ברק לפני חתונת בני נ"י בחודש כסלו העל"ט, ובתוך הדברים סיפר לי שמע"כ נ"י הגיד לו שהוא עומד להדפיס ספרי היפ"ת, ולא ידעתי אז בבירור אם יש לזה שייכות למכון "זכרון אהרן", ואפילו אם יש לזה שייכות, דמיתי שהשתתפות מע"כ נ"י הוא רק בנוגע להוצאות הדפוס, ובכן חשבתי שכדאי להתקשר עם מע"כ נ"י אולי יהיה לו השפעה עליהם למנוע הדפסת הספר באופן גרוע הלז, ולכל הפחות ימתינו עד שאעבור עליו כדי לתקן כל הטעותים למען יצא לאור דבר שלם ומתוקן. - ובכן אילו הייתי יודע אז שכבר איחרתי את המועד, והספר כבר עומד על מכבש הדפוס, לא הייתי מתקשר כלל עם מע"כ נ"י, כי מה תועלת יצא מזה, ומה שעשוי עשוי.

ואמנם הפשע והאשמה תלויה בקולרו של העורך הראשי הר' ח. י. פרוש, כי הוא ידע היטב שאני עובד על הספר, כי אני דיברתי עמו והגדתי לו כל זה בחודש שבט דאשתקד, וגם מסרתי לו אז כמה דוגמאות מעבודתי, והייתי מוכן להעביר לו את כל עבודתי חנם אין כסף, (רק בתנאי שידיפיס את הספר עם ההערות שהוספתי לתועלת הלומדים ולמען שלימות החיבור, אשר בשם "יפה נדרשת" יכונה), ואז אמר לי בתוך הדברים דלא ניתא ליה להדפיס הספר עם הגהות והערות, כי על ידי זה יתארכו דפי הספר מאד, ויצטרכו לזה כמה כרכים נוספים, וגם אמר לי בפירוש שבדעתו להדפיס את הספר בפורמט קטן על

דרך שהדפיס פירוש היפה ענף על המגילות, וטענתו בפיו שזה עובר לסוחר בשוק הספרים, ובאופן זה ימכור הרבה יותר, כי העולם רוצים טפי בספרים קטנים ולא בגדולים, (ומתוך דבריו היה ניכר וכולט שכל עבודתו הוא אך ורק לשם מסחר, ולשם מסחר, ולשם מסחר...) - ואהה! עכשיו איגלאי מילתא למפרע ששקר ענה בי, שהרי הספר נדפס כעת בפורמט גדול כמו הנזר הקודש, (ובאופן כזה אפילו אם היו מצרפים ההערות וההגהות שלי לא היה הספר עב יותר כל כך, ובפרט שהיה אפשר להדפיסו בפורמט קצת יותר גדול, כאשר מוכן אני להדפיסו אי"ה). - אבל אין זה השקר הראשון שראיתי אצלו, כי הלא כבר ביררתי והוכחתי השקר והתרמית שעשה בהדפסת פירוש 'יפה ענף' על קהלת רבה ועל איכה רבה, אלא שכעת נעשה אצלי מוחזק לשקרן בתלת זימני, ושוב אין לו שום נאמנות אצלי כלל וכלל. - וחבל חבל שלא היה לי ההזדמנות להתקשר עם מע"כ נ"י מלפני שנה, כי בטוח אני שאז לא היה יוצא המכשול הגדול הלז.

והנה באמת יפלא הדבר מאד, איך יתכן שמכון 'זכרון אהרן' אשר עובדים בה ז' אנשים (כפי שנפרטו בשמותן בהקדמתו של פרוש להספר), אשר מסתמא חזקתן שהם מגיחים מומחים, איך אפשר שיכשלו בכל כך טעותים ושיבושים, ובחסרון מראי מקומות וכיוצ"ב, ואי הבנת עומק דברי היפ"ת, - אך היא הנותנת, כי יען שאין אדם אחד עובד על כל הספר כולו, אלא זה עובד בכה וזה בכה, הרי אין אחד מהם שולט על כל אורך הספר לירד ולהשיג אמיתת כוונת היפ"ת, ומה גם כאשר מזניחים להשוות את דבריו לשאר מקומות שדיבר בהן, אשר בהרבה ענינים האריך בהן היפ"ת בפירושו 'יפה ענף' על המגילות, או בפירושו 'יפה קול' על שה"ש רבה, וכן בספרו 'יפה עינים' על התורה (הן בחלק א' והן בחלק ב' אשר כבר מוכן אצלי לדפוס מהכת"י), והנסיון מוכיח שהרבה דברים מתבררים ומתלבנים אחר העיון בכל דבריו הנמצאים בשאר מקומות, וכאשר תראה מע"כ בהקובץ המצורף פה מפרשה י"ג, כי בפרשה זו יש ד' סימנים שלימים (סימן ו'-ט') המופיעים בקהלת רבה כמעט אות באות, ואם היו מטריחים להשוות את דבריו מהכא להתם (אשר שם יש הכת"י מפירושו יפה ענף) לא היו נמצאים בו כל כך עיקולי ופשורי. - ומלבד זה נוכחתי לדעת בבירור גמור שהשתמשו בעיקר בדפוס השני של הספר (דפוס פירדא) אשר נלקה בטעותים רבים מאד יותר מדפוס הראשון (דפוס ויניציאה), וזה להיפך ממש ממה שכתב פרוש בהקדמתו שהספר "הוגה בדקדוק רב הגהה אחר הגהה עפ"י דפוס ראשון שנדפס בוויניציאה שנת שנ"ז", כי זה שקר מוחלט, ויש לי על זה כמה וכמה ראיות מתוך השיבושים שנפלו בדפוס החדש הלז, (וכגון בדפוס ראשון היה כתוב א"ש, ובדפוס שני נכתב בטעות א"ר, ובדפוס החדש הלז פיענחו אותו "אמר רבי", וצריך להיות "אתי שפיר", ועוד כהנה וכהנה כאשר תראה בהקובץ המצורף כאשר תעיין בה היטב).

והנה כמובן לא עברתי עכשיו על כל הספר, (כי באמת חבל על הזמן להתעסק בתיקון השגיאות שיעלו לאלפים רבים, ולא עברתי עכשיו רק על פרשה י"ג כדי להוכיח צדקת ואמיתת דברי שכתבתי במכתבי הקודם, וכפי המשוער אם בפרשה אחת לבד יש כ-250 שיבושים, א"כ בק' פרשיות יעלו למעלה מעשרים אלף...), ואכן כפי השמועה נמצאו בכל אורך הספר שיבושים גסים ונוראים, ובפרט בפיענוח ראשי תיבות, כאשר ראיתי באתר הנקרא "איי וועלט" שבספר הלז פתחו ראשי תיבות נ"א וכתבו "נשמת אדם", בזמן שהכוונה לספר "נחלת אבות" להאברבנאל, (ותמה אני מדוע לא פיענחו אותו "נועם אלימלך"...), ועוד מקומות כיוצא בזה, וכגון מה שפתחו מ"ע "מוסף ערוך", בזמן שצריך להיות "מגלה עמוקות" המובא בדברי היפ"ת בכמה מקומות, (וכמה מן הצחוק הוא מה שכתב פרוש בהקדמתו שנפתחו הראשי תיבות "מתוך כווד ראש ויגיעה ובוהירות עצומה"...), - אלא הוא הדבר אשר דיברתי, כי מי שעבד על חלק זה של הספר לא עבד על חלק האחר, וממילא יצאו מזה טעותים לרוב מחמת חסרון ידיעה. - זאת ועוד, כי אפילו בציון הסימנים נמצאו כמה טעותים (כאשר תראה בקצת מקומות בהקובץ המצורף), וזה ממש חוכא

ואיטלולא. - ואגב שיטפא כאשר הצצתי בהמפתח באתי לידי גיחוך, כי ראיתי אצל ספר "דרך אמונה" שסידרו המפתח באופן כאילו הספר נחלק לשערים וכל שער נחלק למאמרים, בזמן שהדבר היא להיפך, כי הספר נחלק לג' מאמרים ובכל מאמר יש כמה שערים, אך הסיבה לזה יען שלא טרחו כלל לעיין בגוף ספר "דרך אמונה" ולא ידעו את תוכנו ומהותו כלל, ותמה אני איך אפשר להדפיס היפ"ת מבלי לעיין במקור הדברים שציין עליהם.

ואגב אודיע למע"כ נ"י כי הסיבה שיש לי אינטערעסע מיוחדת אל ספרי היפ"ת, הוא בדיוק מאותו סיבה שיש למע"כ אינטערעסע בזה, כי כמוני כמוך הריני נמנה בין חסידי רביה"ק מסאטמאר זי"ע, (ואינני חסיד "סטאמר" או "סטמאר" כמו שכתבו על מע"כ נ"י בהקדמת הספר...), ובתוך ההערות שכתבתי על הספר ישנן כמה דיונים ומשא ומתן בדברי מרן זי"ע בדברי יואל הנוגעים לפירוש היפ"ת בכמה מקומות, אשר כידוע הגה מרן זי"ע בספרי היפ"ת בתמידות, והיה רגיל על לשונו כידוע לכל העוסק בספר"א דמהר"י ט"ב.

והנה יש עוד הרבה להוסיף על כל המדובר לעיל, אך אסתגר בזה, כי באמת אין ברצוני לגרום כל כך עגמ"נ למע"כ נ"י אחר שהסתמך על מכון 'זכרון אהרן' בחשבו שחזקתן טוב ויפה, וכמו שכתבתי לעיל שאילו הייתי יודע מעיקרא שכבר נגמר הספר ועומד על מכבש הדפוס לא הייתי מתקשר כלל עם מע"כ נ"י, ובפרט אחר ששיבח מע"כ נ"י את פרוש בה"פתח דבר" שכתב להספר, באיזה פנים יחזור מע"כ נ"י מדבריו אחר שכבר נדפסו עלי ספר ושולחו על פני חוצות. אך כיון שמע"כ נ"י בעצמו השיב לי על האי-מייל ששלחתי שיתקשר עמי בשבוע שלאחריו, ושוב ביקש ממני מספר הטלפון שלי, לכן ראיתי לנכון לשלוח עכשיו הקובץ הלז כדי לאמת את דברי ולהוכיח צדקתן. (והאמת אגיד כי לא ירדתי בזה לסוף דעתו של מע"כ נ"י, ולא אדע מה היה כוונתו בהתשובה שהשיב לי על האי-מייל, כי הרי אני לא ידעתי אז כלל שהספר עומד ממש לצאת לאור עולם בעוד שבוע או שבועיים, אבל מע"כ נ"י הרי ידע האמת שהספר כבר נגמר ועומד להגיע לארה"ב בתוך איזה ימים, וא"כ מה יש לדבר בנוגע להמכתב ששלחתי לו אז, כי איך שייך לתקן את העיוות אחר שכבר נעשה).

ואסיים כמה שכתב אחד מהכותבים על אתר "איי וועלט" הנ"ל שעל עבודתם של מכון 'זכרון אהרן' יכולים להתבטא רק בב' מילים: "כאב לב", והוסיפו שם לומר שעיקר הכאב הוא מחמת שלא יהיה כדאי מצד בחינת הכלכלית לחזור ולהדפיס את הספר כראוי אחר שכבר נדפס הספר על ידם. - ואמנם יכול אני להרגיעם ולהסיר קצת את הכאב לב, כי בדעתי אי"ה להמשיך עבודתי למען כבוד היפ"ת, וחפץ ה' בידי יצליח להדפיס את הספר עצהיו"ט, נקי משגיאות, ובהוספת תיקונים והשוואות והערות לתועלת הלומדים, הכל בעזרתו ית"ש.

החותם מתוך "כאב לב" - אבל בתקוה על העתיד,

הק' משה יחזקאל שרגא גאלדענבערג

אל כבוד חברי מכון 'זכרון אהרן', ובראשם הרה"ח ר' יונתן בלייער הי"ו,

הן הגיע לידי ספר "אוצר מדרשי קהלת" עם פירוש 'יפה ענף' שיצא לאור על ידכם בחודש העבר, וכאשר עיינתי בו ראיתי שיש בו טעותים רבים, ורצוף פה להלן רשימה מכל הטעותים בפרוטרוט (עד סוף פרשה ד').

והנה כל אלו הטעותים אינן חדשות אצלי, כי אני עברתי ג"כ על המהדורה שיצא לאור מלפני ג' שנים ע"י הרב יהודה הערשקאוויטש שליט"א מירושלים עיה"ק, וכבר שלחתי לו כל התיקונים וציינתי עליהם לפי העמודים שבמהדורה שלו (דהיינו באיזה עמוד ובאיזה שורה נמצא הטעות, והדגשתי התיבה שצריך תיקון), וכאן לא הוצרכתי רק לשנות מקום הטעותים (דהיינו מספר העמוד והשורה) כפי שנמצאים במהדורה שלכם, - ובכן לא עברתי עכשיו על טעותים "חדשים" שנפלו במהדורה שלכם, כי לעת עתה לא פניתי לזה, (ורק במקומות מועטין ציינתי עליהם אגב שיטפא כאשר נתקלתי בהם, וחוששני שטעותים כאלו רבו כמו רבו... ואם יהיה לי פנאי אפנה גם לזה א"ה), וציינתי רק אותן הטעותים שהם שוות בב' המהדורות. - והאמת אגיד כי נפלאתי עד מאד, כי נוכחתי לדעת כי כמעט כל הטעותים (98%) שנמצאים במהדורת הערשקאוויטש, נמצאים ג"כ במהדורה שלכם, ועל זאת תמה תמה אקרא איך אפשר להיות דבר כזה, ושאלתי את פי הרב יהודה הנ"ל האם העתקתו הראשונה (דהיינו מה שנקלד לראשונה מגוף הכת"י בטרם הוגה) נעשה על ידו, או שקיבלו מאנשים אחרים, והוא השיב שזה נעשה על ידו, ולא יצאה מתחת רשותו לשום אדם בעולם, וא"כ פליאה נשגבה היא איך נתהוו טעותים שוות ממש בב' המהדורות, (והמדובר כאן מיותר משש מאות [או שבע מאות] טעותים שוות ומקבילות, כי בקובץ הלז לא הבאתי רק הטעותים עד סוף פרשה ד' שהיא פחות ממחצית הספר), ואיגלאי מילתא שהמהדורה שלכם הוא הקלדה אות באות ממהדורת הערשקאוויטש, (ורק עשיתם שינויים קלים, דהיינו באופן הפיסוק, ובהדגשת לשון הפסוקים והמדרש, ובהוספת מראי מקומות במקום שבמהדורת הערשקאוויטש לא ציין עליהן).

ואשתומם כשעה חדא! איך הרהבתם בנפשכם לכתוב בהקדמת הספר (ב"דבר ההוצאה" עמוד 2) "המתנה טובה והגדולה שזכינו בזה בסיעתא דשמיא מיוחדת, להוציא לאור העולם לראשונה מכתב יד קדשו את פירושו של ראש מפרשי המדרש יפה ענף" - אשר כמעט כל תיבה כאן הוא שקר מוחלט, חדא מהו "המתנה טובה והגדולה שזכינו בסיעתא דשמיא", כי הן אמת שקיבלתם מתנה טובה וגדולה מאת הרב הערשקאוויטש שליט"א אשר הדפיס את הספר מלפני ג' שנים אחר טירחא עצומה אשר השקיע בה למעלה מט"ו שנים, אבל מה "סיעתא דשמיא" יש כאן, אטו ניחא קמי קוב"ה שיתלבש אדם בטליתו של חברו, ומה "זכות" הוא לכם עד שכתבתם "שזכינו בסיעתא דשמיא מיוחדת", - ומה גם לכתוב שקר גלוי "להוציא לאור עולם לראשונה מכתב יד קדשו", והלא הרב הערשקאוויטש הוא שהוציאו לאור עולם לראשונה מלפני ג' שנים, - וגם מה שכתבתם "מכתב יד קדשו" הוא שקר, כי הלא להלן מוצגים יותר מג' מאות דוגמאות המוכיחים בעליל בלי שום צל ספק שהדפסתם את הספר מתוך ספרו של הרב הערשקאוויטש, זאת אומרת שהקלדתם את הספר כולו מתוך הספר של מהדורת הערשקאוויטש, ולא מתוך גוף הכת"י, כי אי אפשר במציאות שתכוונו לכל אותן הטעותים בצורתם ובמתכונתם אות באות, (ובפרט במקום שבמהדורת הערשקאוויטש החסיר תיבה אחת מהכת"י, או שהוסיף או החליף בטעות תיבה אחת וכדומה, איך אפשר שנכשלתם בדיוק באותן התיבות ממש, אתמהה).

ואם אמנם שהשתדלתם להסתיר דבר הגניבה במה שכתבתם (בעמוד 3) ש"לפני כעשרים שנה נתעוררו להעתיק את הספר ולהוציאו לאור עולם, והכת"י נעתק בשעתו ע"י הרה"ח המומחה בהעתקת כת"י, ר' שמואל צבי חסידה זצ"ל מטלז סטון, אשר זכה להעתיק כל הכת"י בדיקנות ובנאמנות", - הנה כפי עדות אשתו האלמנה תח"י וגם בניו שיחיו, אין להם שום ידיעה מזה,

(ואוקימנא אתכם על החזקה דמסתמא גם זה שקר, או רק מקצת אמת, כי מי יבוא לשאול את פי הרה"ח ר' שמואל צבי ז"ל אחר פטירתו...), אבל אפילו אם נניח שזה אמת, אבל זה ברור שלא העתיק הרה"ח הנ"ל את הכת"י "בדייקנות" אחר שכל הספר במהדורא שלכם (עם ריבוי טעותיו) נראה בעליל שנעתק כולו מתוך מהדורת הערשקאוויטש, (מלבד אי נימא שהרב הערשקאוויטש קיבל ג"כ את העתקתו של הרה"ח הנ"ל והדפיסו על שמו...). - ולא עוד אלא שמתוך שבחו של הרה"ח הנ"ל בא לידי גנותו, כי אין כאן לא מומחיות ולא דייקנות כלל וכלל.

וכמה חוצפה יש בזה לכתוב בלשון מדברת גדולות ש"אחרי יגיעה עצומה מאוד והשקעת דמים תרתי משמע, ב"ה זכינו לברך על המוגמר, ולראותו מודפס ברוב פאר והדר". - והנה יפה כתבתם "דמים תרתי משמע", כי בכלל זה דמו של הרב הערשקאוויטש שליט"א אשר לא חסתם על טירחתו, וגם לא בקשתם ממנו רשות להעתיק מספרו, וגם דמו הנה נדרש. - והנה אפילו אם באמת הייתם מדפיסים את הספר מתוך הכת"י בשלימות נקי מטעותים, אלא שהייתם נעזרים ג"כ ממהדורת הערשקאוויטש למען שלימות החיבור כדי שיהיה עצה"ט, והייתם לוקחים ממנו קצת מראי מקומות בדברים אשר קשה למצוא מקורו, או לבדוק מה שהעיר בנוגע לטעותים והשוואות, אשר זה באמת דבר נכון לבדוק עוד הפעם את הספר טרם שמוציאים אותו לאור (הנקרא בלע"ז doublecheck), - הנה גם בכגון דא היה ראוי עכ"פ להזכירו לשבח ולהכיר לו טובה על שהיה לכם לעזר ולהועיל, ומה גם שהיה ראוי לשאול את פיו ולקבל ממנו רשות לעשות כן, - אבל פגם זה בלבד אינו רק חסרון וגנאי מצד הנימוס, - אבל ליקח כל פרי עבודתו "מכל וכל" ולהתלבש בטליתו בלתי רשותו (אשר בגלל זה כמובן לא היה אפשר לכם להזכיר את שמו...), הרי זה עולה גדולה שאין כמוהו. (ואגב לא אוכל להתאפק על הערמה הנפלאה שהשתמשתם בו, כי בהרבה מקומות תיקן הרב הערשקאוויטש איזה תיבה מצד ההשערה, והיינו במקום שהיה מוכח שזה טעות וצריך להוסיף או לשנות התיבה, והנה גם אתם [עפ"י רוב] תיקנתם הדבר באיזה אופן, אבל התאמצתם ככל האפשר שלא יהיה התיקון שוה למהדורת הערשקאוויטש, והיינו כדי להסתיר הגניבה שלא יהא ניכר ובולט כל כך, והרבה פעמים הוצרכתם ליכנס בדחוקים בשביל זה, והדבר מביא לידי גיחוך וצחוק מכאיב).

וזכור אזכור כאשר נפגשתי עמך פעם אחת בבימ"ס ביגלאייזן, ושוחחנו בענין זה, אז אמרת לי בתוך הדברים דאף שיש אנשים שמתרעמים עליך שיש טעותים רבים בהספרים שהוצאתם לאור, אבל שיטתך דאפילו הכי עדיף טפי להדפיס מהדורא חדשה אף שנמצאים בו טעותים, והיינו לפי שבדפוס הראשון יש למשל אלף טעותים, ובדפוס החדש ליכא רק ג' מאות טעותים וכדומה. - והנה כל זה בנוגע שאר הספרים שיצא לאור על ידכם, אבל מה תענה בספר הלז, והלא ספר הלז נדפס ע"י הרב הערשקאוויטש באופן נאה ומשובח, ובעצם אין בו טעותי הדפוס השכיחים (הנקראים בלע"ז typo) רק מעט מזער, ואתם לא הוספתם כלום, רק שפתחתם הרבה ראשי תיבות, והשלמתם כמה חצאי תיבות [וכמה פעמים השלמתם שלא כהוגן ונלאיתי לציין עליהם...], וגם הוספתם כמה מראי מקומות שהניח הרב הערשקאוויטש מחמת שיטתו שאין צריכין לציין מראי מקומות רק במקום שהיפ"ת מזכיר "כדכתיב" או "כמו שאמרו חז"ל" וכדומה, (וכבר עוררתי אותו על זה), ולעת עתה השגחתי רק בערך עשרה מקומות שתיקנתם קצת טעותי הדפוס דמוכח שהיו במהדורת הערשקאוויטש (כגון במקום אחד כתב "הורככו" ותיקנתם לנכון "הורכבו", ובמקום אחד כתב "זמרות" ותיקנתם לנכון "זמירות", ועוד קצת מקומות כיוצא בזה), אבל בנוגע ל"טעותים" שרשיים (ובפרט באותן טעותים שמשנה המשמעות ומתבלבל הבנת דברי היפ"ת) לא הועלתם כלום, ולא עוד אלא שקלקולו יתר על תיקונו, כי בכל אותן המקומות שעורר עליהם במהדורת הערשקאוויטש ולא הייתם יכולים לתקן כדבריו בכדי שלא יהיה ניכר ובולט שלקחתם את עבודתו, הרי נשאר הדבר בלתי מתוקן כראוי. - ואם אמנם שגם הרב הערשקאוויטש טעה בכל אלו הטעותים הנפרטים להלן, אבל כאשר שלחתי לו התיקונים הבטיח לי שבמהדורא הבאה יתקן את כולם, אבל עכשיו שאתם השגתם את גבולו, מסתמא

לא יהיה כדאי להרב הערשקאוויטש להדפיסו שנית, ונמצא שישאר עצם הספר עם כל הטעותים, וחבל על זה.

והנה כתבתם "והכת"י נעתק בזהירות רבה, והוגה היטב הדק הגהה אחר הגהה, ובהרבה מקומות לעזר גדול היה לנו השואות המקבילות באותם ענינים שרבינו האריך בהם בשאר ספריו בדומה לכאן, ועי"ז תוקנו כמה מילים בלתי קריאות בכת"י - עמדתי רועד כמה שקר (וגם חסרון ידיעה) יש בשורות הללו, חדא שהרי ניכר "היטב הדק" שלא הגהתם את הכת"י כלל הגהה אחר הגהה, ובכל אותן המקומות שיש השואות מקבילות בשאר ספרי רבינו, הלא הרב הערשקאוויטש הוא הוא שעורר עליהם ובדק אחריהם, - זאת ועוד, שהרי אין שום מקום בהכת"י שיש צורך לפענח איזה מלה מצד קושי הקריאה (מלבד במקומות מועטין ממש), כי כל הכת"י נכתב בכתב נאה וברור, וההשוואות לשאר ספרי רבינו אינן נצרכות אלא כדי להשוות דבריו בחסר וביתר או בשינוי לשון וכדומה, - וזה עצמו מראה בעליל שאין לכם שום ידיעה והיכרות בגוף הכת"י. וגם ניכר היטב שלא בדקתם כלל אחר דברי היפ"ת בשאר ספריו, כאשר יראה בעליל מעשרות דוגמאות אשר ציינתי עליהם בהמשך הקובץ.

והנה לכל העולם (גולם) אתם יכולים למכור שקרים וכזבים ש"הכתב יד נעתק בזהירות רבה, והוגה היטב הדק הגהה אחר הגהה", אבל לי אי אפשר לרמות, כי אני יודע האמת לאישורו, ומוכן אני לגלות את האמת לכל מאן דבעי למינדע, כי מעיד אני עלי שמים וארץ שהגהתי את מהדורת הערשקאוויטש מרישא לסיפא, ובחדא מחתא עברתי על הכת"י מרישא לסיפא, שורה בשורה אות באות ממש (בלי שום גוזמא), כאשר תראה ותווכח מכל התיקונים שציינתי להלן, - ולא עשיתי כן לשם ממון (או כדי לקנטר את הרב הערשקאוויטש ח"ו), אלא עשיתי כן לצורך עבודתי בספרי יפה תואר על החומשים (אשר גם בזה כל עבודתי הוא שלא על מנת לקבל פרס), כי ראיתי שנחוץ מאד להיות בקי בכל ספרי היפ"ת לארכן ולרחבן כדי להכיר את סיגונו בכלל ובפרט, ובגלל כן עברתי על כל הכת"י של קהלת רבה בכדי שאוכל להשוות או לתקן את דבריו שכתב בבראשית רבה או שמות רבה וכו', למען תצא מתחת ידי דבר שלם ומתוקן לתועלת הלומדים, (ולא יאומן כי יסופר גודל התועלת שהיה לי בזה ואכמ"ל), - ואינני מאשים את הרב הערשקאוויטש במה שטעה בכמה מקומות בהבנת דברי היפ"ת, כי הרי האדם עלול לטעות, אבל ליקח את כל עבודתו ולהתפאר אח"כ שהגהתם את הספר "היטב הדק הגהה אחר הגהה", הרי זה גועל נפש ופחיתות נוראה עד מאד.

והנני עומד ומשתאה על מה שכתבתם מאחורי דף השער "אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליד וכו' חלק כל שהיא מספרים אלו, ללא רשות מפורשת בכתב הן על פי תורה והן על פי חוק הזכויות הבינלאומי", - והלא אתם בעצמכם הקלדתם את פירוש היפה ענף מתוך מהדורת הערשקאוויטש, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו... ועוד שהרי גם במהדורת הערשקאוויטש כתוב מאחורי השער "כל הזכויות שמורות", ואתם עברתם על זה בשאט נפש הן עפ"י תורה והן עפ"י חוק הזכויות הבינלאומי...

ונוראות נפלאות על מה שכתבתם "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", כי מה הודאה יש לכם ליתן בזמן שלא הועלתם כלום בהוצאה זו. - זאת ועוד, כי הכתוב צווח (תהלים י' ג') ובוצע ברך ניאץ ה, ואמרו ז"ל (סנהדרין ו'): הרי שגזל סאה של חטים וכו' כיצד מברך, אין זה מברך אלא מנאץ וכו'.

וכתבתם עוד "וזכות רבינו יגן בעדינו בכל מילי דמיטב, ושבעזרת ה' נזכה לאור עולם בשלימות את כל המדרש רבה עם פירושו 'פה תואר' בשלימות אשר אנחנו עומדים באמצע עריכתם", - אוי ואבוי להיפ"ת שאתם עוסקים בהדפסת ספריו, ותמה אני מה חטא היפ"ת שישלטו בו ידי זרים שאינן יודעים ומבינים שיגו ושיחו כלל וכלל.

והנה אין זה הפעם הראשון ששלחתם יד במלאכת אחרים, כי נוכחתי לדעת בבירור גמור שכן עשיתם ג"כ בפירוש 'פה ענף' על מגילת איכה, כי בשנת תשס"ט יצא הספר לאור ע"י הרב שמעי' גרינפעלד שליט"א במהדורא חדשה ומתוקנת, וג' שנים אחריו (בשנת תשע"ב) הדפסתם אתם את הספר, ונתברר אצלי בלי שום צל ספק שהקלדתם את הפירוש (כל כולו) מתוך המהדורא של הרב גרינפעלד שליט"א מבלי לעיין כלל בדפוס הראשון, כי אני עברתי על המהדורא של הרב גרינפעלד ומצאתי בו טעותים רבים, ועל אף שהוא עשה עבודה נאה ומשובח כאשר ניכר מתוך עבודתו, עם כל זה מצאתי בו יותר מד' מאות טעותים, וגם שם עברתי על כל הספר מדפוס הראשון אות באות, ושלחתי לו התיקונים והבטיח לי שיתקן אותן במהדורא שנית א"ה. - והנה כל אותן הטעותים נמצאו ג"כ במהדורא שלכם (מלבד קצת טעותים שהם טעות דמוכה), ואין זה אלא מפני שהקלדתם את הפירוש מתוך המהדורא שלו, ולא טרחתם כלל לעיין בדפוס הראשון, (כאשר נראה בעליל בהקובץ אשר צירפתי מרשימת הטעותים והתיקונים על מגילת איכה), - ובכן השאלה צועקת עד לב השמים, איך הרהבתם בנפשכם לכתוב שם בדבר ההוצאה (עמוד 1) שהספר "נדפס בפרנקפורט שנת תנ"ו בדפוס קשה ומשובש, ומאז לא נדפס ממנו רק מהדורות צילום ... אבל בשלימותו לא נדפס", אשר זה שקר "גלוי" ומפורסם, כי הלא ג' שנים קודם לכן יצא הספר לאור ע"י הרב גרינפעלד שליט"א כלול בהדרו, (וכאז גם עתה עשיתם כן אחר ג' שנים, לקיים מה שנאמר על "שלשה" פשעי ישראל...), ולא עוד אלא שכל המהדורא שלכם נקלד מתוך המהדורא שלו, ואיך כתבתם "ועתה זכינו אחרי מאמץ ויגיעה גדולה להחזירו מחדש", כמה שקר ותרמית יש בדברים אלו, וכדי בזיון וקצף.

וליהוי ידוע לכם כי עברתי ג"כ על חלק גדול משאר ספרי 'פה ענף' על המגילות אשר הדפסתם, וגם שם מצאתי הרבה טעותים כמעט בכל עמוד ועמוד, וכמה מהם מגביל בעמי הארצות ממש, וציינתי עליהם בגוף הספר בהטופס אשר ברשותי, אבל עדיין לא עברתי על כל הספרים בשלימות, רק מה שהיה נוגע לעבודתי בספרי היפ"ת (דהיינו במקומות שרבינו מעתיק את פירושו בב' המקומות וכדומה), - ואמנם החלק יעיד על כולו.

והנה כיוצא בזה אירע ג"כ בספר 'נזר הקודש' שיצא לאור על ידכם, כי מצאתי בו שיבושים גסים ונוראים עד מאד, (ולדוגמא צירפתי כאן צילום מפרשה י"ג שכולל 23 עמודים, ויש בהם יותר מששים טעותים כאשר עיניכם תחזינה מישרים, וזה רק פרשה אחת לבד!). - והנה החרשתי עד כה, כי מה יש לי לעשות, וחבל חבל שלא זכה העולם להוצאת הנזה"ק שנערכה ע"י הרה"ח ר' חנניה דוב גליק שליט"א אשר השקיע בה עבודה עצומה של זמן רב בהעתקת ובהכנת הספר לדפוס, ועבודתו היתה טובה משלכם פי כמה, אלא שאחר שהקדמתם להדפיסו משך ידיו ממנו ולא גמר את עבודתו, (כי היה לו בזה הפסד ממון ועגמ"נ גדול, וזה גרם לו למשך ידו כל עיקר מהוצאת ספרים לאור), - אבל מה שעשוי עשוי, ואולם בנוגע לפירוש היפ"ת על מד"ר שעה"ת אשר אתם מתכוונים להוציאו לאור, הנה אני עברתי על כל החלקים (מבראשית עד וזאת הברכה) הגהה אחר הגהה, אחר הגהה, אחר הגהה, אחר הגהה... (ואפילו יותר מזה, כי עברתי על כל תיבה שבו במתינות ובדייקנות מרובה עד מאד), ולא יאומן כי יסופר ריבוי הטעותים שיש בכל אורך פירושו מתחילתו ועד סופו, ולא אגזים אם אומר שהטעותים עולין לאלפים ולרבבות ממש (וכמעט אין לך קטע שאין בו טעות, ולפעמים כמה טעותים, הן בפיענוח ראשי תיבות מגומגמים, ובחילופי מילים, וגם חילופי שורות, ועוד ועוד ועוד), וזה מלבד עצם הקושי בהבנת דבריו במקומות אין מספר, הרי בלי ספק שאם אתם תדפיסו את הספר תלקה בשיבושים רבים, ותורתו של רבינו היפ"ת תיעשה כפלסתר ותהיה ללעג ולקלס. - והרי הדברים קל וחומר, כי הנה גוף ספר 'נזר הקודש' בדפוס הראשון כמעט שלא היו בו "טעותים" (רק קצת טעותים דמוכה, וגם זה במקומות מועטים), כי הספר הוגה היטב בשעתו ע"י המחבר בעצמו, אלא שעצם דפוס הישן איננו משובח ויפה, ובפרט שנדפס בקטעים ארוכים והשורות צפופות אשר זה מכביד על הקורא, ולכן עיקר התועלת היה להדפיסו מחדש באותיות חדשות ומאירות, ולחלקו לקטעים, ולפענח ראשי תיבות, ולהשלים קיצורי מילים, וגם להוסיף מראי מקומות, ובפרט אותן מראי

מקומות שאינן ידועות כגון בספר הזוהר ובספרי קבלה וכדומה, - אבל דא עקא כי המהדורא החדשה שלכם קלקולו יתר על תיקונו, כי נפלו בו טעותים רבים עד מאד, הן בשוגג מחמת חסרון ידיעה, והן בזדון מחמת אי-זהירות במלאכת ההגהה, (וכל אותן הטעותים לא היו בדפוס הראשון, וזה ממש חוכא וטלולא שהדפוס הראשון מוגה טפי מהדפוס החדש. - וכמה מן הצחוק יש במה שכתבתם שם בהקדמת העורכים [אות 3] "וראינו בכל זה סייעתא דשמיא גדולה, והרבה פעמים ראינו במהלך העבודה שהמחבר בעצמו עומד לנו לעזר להבנת דבריו הקדושים"...), - ומעתה הלא הדברים קל וחומר, כי הרי ספרי היפ"ת מלבד שנדפסו בדפוס גרוע ובאותיות מטושטשין (גרוע יותר מהנזה"ק), אף גם זאת שיש בהם טעותים לאלפים, ומלבד זה יש עוד חילוק גדול בין היפ"ת והנזה"ק, כי סיגנון לשונו של בעל נזה"ק נכתב בלשון קל ונוח, יפה אף נעים, ושפתי קדשו ברור מללו, אבל לא כן הוא פירוש היפ"ת, כי מלבד שמשתמש לרוב במליצות שונות מפסוקי תנ"ך ושאר פתגמים בלתי ידועים, (ובפרט כשעוסק בעניני מחקר ובעניני אמונות ודיעות וכדומה), הנה גם אופן וסיגנון כתיבתו הוא כחד מקמאי, והרבה פעמים קשה מאד לירד לסוף דעתו הקדושה, וכגון להבין עומק קושיתו, או היכן מתחיל התירוץ וכדומה, וזאת מלבד שעצם הספר נלקה בטעותים רבים מאד (אשר כנראה שזה נסתבב מזה, והא בהא תליא, כי מחמת שהמעתיקים לא הבינו עומק כוונתו, טעו ולא כתבו התיבה הנכונה, אשר זה גרם לריבוי הקישוים בהבנת דבריו), - ואם כן אין ספק אצלי שפירוש היפ"ת שתצא לאור על ידכם יהיה נלקה בטעותים כפלי כפליים, (ויש לכם חזקה על זה יותר מתלת זימני...), ויהיה קלקולו הרבה יותר מאשר בפירוש יפה ענף' על המגילות, כי בדפוס הראשון של יפ"ע על המגילות לא נמצאו כל כך טעותים כמו בספרו יפה תואר, - ובכן מהראוי שאחר שתדפיסו את הספר תצא לאור קונטרס מיוחד שיכלול כל הטעותים והשיבושים, הן מה שטעיתם בעצם העתקת דבריו, והן מה שלא ירדתם לעומק כוונת היפ"ת ונשאר כספר סתום וחתום, ושמו יקבנו "תיקוני הטעותים והשיבושים אשר בספר יפ"ת שיצא לאור לאחרונה ע"י מכון זכרון אהרן", - וכל זה למען להסיר מכשול מעולם הספרים, ובכדי שלא יתקשו הלומדים בהבנת דברי היפ"ת, כי אין זה כבוד להיפ"ת שפירושו תהיה מוגחת בקרן זוית מבלי שיהנו ממנו הלומדים, בגלל ששלטו בו ידי מדפיסים אשר לא ירדו כלל לעומק כוונתו. - וכבר התמרמרו על זה כמה גאונים מדורות שעברו אשר ציטטו בדבריהם מפירושי היפ"ת, וכתבו שבדאי יש טעות הדפוס בדבריו וכדומה, וכגון בעל זכירה לחיים שכתב כן כמה פעמים, ועוד כמה אחרונים, - ואמנם בימינו אלה הרי יש לנו האפשרות לבדוק ולברר דבריו בעזרת מאגרי הספרים השונים, ועוד כי בהיות שכל ספריו הם בהישג יד, הרי בניקל יכולים להשוות דבריו ממקום אחד לחבירו, מה שהיה קשה לעשות בדורות שעברו, וכהיום אין צריכין רק מתינות רבה כדי לברר את דבריו, וכמובן שצריכין לזה גם מומחיות בעסק ההגהה כדי לתקן כל עיקולי ופשוטי הנמצאים בדבריו, - ובכן למה לא תיעשה העבודה בשלימות הכי אפשרי למען כבוד תורתו של היפ"ת וכדי להגדיל תורה ולהאדירה, וכבר שלחתי לכם דוגמא מפרשה אחת של שמות רבה [פרשה ט'] שכבר גמרתי מלפני שנתיים, ומשם תראה שיש מציאות לתקן ולשפר את דברי היפ"ת שיהיה לשם ולתפארת.

החותם מתוך צער וכאב על עלבון התורה, ועל עלבון הבריות, ובפרט על עלבון רבינו היפ"ת,

משה יחזקאל שרגא גאלדענבערג

והא לך הטעותים והתיקונים כפי סדר העמודים במהדורא שלכם:

עמוד ו'

שורה א' - והוא שמלכת שבא אומר - צריך לומר "אמרה" (ואף דבהכתי' כתיב "אומר", אבל בהכרח זה טעות המעתיק).

עמוד י"ד

שורה ב' מלמעלה (בתחילתו) - דקרא דאמרן היינו במזיד - צריך לומר "דהדא" (וכן היא בהכת"י כאן, וסובב על לשון המדרש כאן הדא אמר במזיד וכו').

עמוד ט"ו

ה' שורות מלמטה - "כי דע שעל כל אלה ___" - חסר כאן תיבת וכן, כי בזולת זה אין כאן גזירת מאמר, ואכן ביפ"ת על ויק"ר פרשה כ"ח סימן א' (ד"ה שמצאו) סיים בתיבת כן.

עמוד ט"ז

ז' שורות מלמטה - "לכאורה יראה שמותר או מצוה לילך בה" - צריך לומר "ולכאורה" (וכן היא ביפ"ת על ויק"ר שם).

שם ב' שורות מלמטה - "אמר שיפה אמר" - צריך לומר "אמר" (וכן היא ביפ"ת על ויק"ר שם).

עמוד י"ח

ז' שורות מלמטה (בסופו) - "ועוד מה בצע אצלו במתנותיו" - צריך לומר "במתנותיו", וכן היא ביפ"ת על ויק"ר פרשה כ"ח סימן ב' (ד"ה אלא שכר העומר הב').

שם בשורה שלאחריו - "שאפילו תחשב נתינתו אצלו בשכר" - גם כאן צריך לומר "נתינתו", וכן היא ביפ"ת שם.

עמוד כ"א

ח' שורות מלמטה - "והיינו שכר העובד את האל"ם לעתיד" - בהכת"י יש נקודה למעלה ולמטה מאות ה' של "העובד", אשר זה מורה שזה טעות וצריך להסיר, וכן ביפ"ת על ויק"ר שם סימן ב' (ד"ה אלא שכר הרוח) כתיב "עובד" - וטעם התיקון, כי ממרוצת הלשון "והיינו שכר העובד את האל"ם לעתיד" היה משמע דקאי על מי שיהיה עובד את האל"ם לעתיד, ואין זה המכוון כאן, ולזה תיקן הלשון "והיינו שכר עובד את האל"ם לעתיד", כלומר שכר מי שעובד עכשיו את האל"ם שיקבל לעתיד, [ובמהדורת הערשקאוויטש תיקן זה בשומו פיסוק (.) אחר תיבת האל"ם, אבל בימיהם לא השתמשו בפיסוקים, והילכך כי היכי דלא אתי למיטעי בכוונתו, תיקן הדבר בהסרת הה' של "העובד", ואמנם במהדורא הלז ליכא פיסוק, והמכשול במקומו עומד].

עמוד כ"ב

שורה י"ד מלמעלה - "והדיבור קבוע שם" - צריך לומר "והדבר", וכדאיתא ביפ"ת על ויק"ר שם (ד"ה כתב ליה על תרע ביתיה).

עמוד כ"ו

שורה י"ג מלמעלה - "יד ה' עשה זאת" - צריך לומר "עשתה" (וכן היא בהכת"י כאן).

שורה אחרונה של העמוד (בסוף הדיבור) - "מחצתי ואני ארפא חמורה ממנה" - זה טעות, וצריך לומר "ממנה" (וכן היא בהכת"י כאן), וכוונת היפ"ע בזה, דאי לאו היקשא לא הוה מוקמינן מחצתי ואני ארפא בתר תחיית המתים, אלא הוה מוקמינן ליה במנהגו של עולם דימחץ וידיו תרפינה (עפ"י איוב ה' י"ח), דהיינו בעולם הזה, ואז לא הוה מוכח כלל דקרא איירי בתחיית המתים, וממילא לא הוה קשה למה נקט הקלה בתר החמורה, דהא אי אני אמית ואחיה מיירי במנהגו של עולם דהיינו מיתה לאחד וחיים לאחד (דהיינו שזה מת וזה נולד כפירש"י בסנהדרין), נמצא דמחצתי ואני ארפא חמורה ממנה, דרפואה ממחץ חמורה מלידה, וממילא לא קשה כלל סידרא דקרא, ותו לא ילפינן מכאן מיד, אך בתר דילפינן מהיקשא דאני אמית ואחיה מיירי באדם אחד, נמצא דמיירי בתחיית המתים, ובכן קשה למה נקט אח"כ מחצתי ואני ארפא שהוא הקלה, אלא על כרחך דאתא למימר דאחר התחיה ירפא אותן. (ודברי היפ"ע כאן עמוקים קצת).

עמוד כ"ז

טור ב' שורה א' למעלה - "העקידה בשער נ"ו" - צריך לומר "פ"ה" (עיי"ש בתחילת השער שכל דברי היפ"ע כאן נמצאים שם, - ובהכת"י כתיב "נ"ה" בטעות, ולא ידעתי למה הדפיס במהדורת הערשקאוויטש שער נ"ו, ומשם למהדורא זו).

עמוד כ"ט

שורה ב' מלמעלה - "הקדים בך" - בהכת"י כתיב "אקדים", (ולעיל בדיבור זה [עמוד כ"ח, ה' שורות מלמטה] נמי כתיב "אקדים", וכמו שהיא בהכת"י שם).

שם שורה ג' - "שהבדיל ישראל ... והפליג באזהרתה" - צריך לומר "שהבדיל ישראל מעבודה זרה והפליג באזהרתה", (וכן היא ביפה נוף על מדרש שמואל פרשה ט"ו סימן ב' ד"ה הקיש ג' קלי עולם).

עמוד ל"ג

טור א' שורה ו'-ז' מלמעלה - "או שמא אמרה פרה זו אינה חורשת ואינה דשה" - בהכת"י יש נקודה למעלה מאות ה' שבתיבת "אינה", וכן למעלה מאות ה' שבתיבת "ואינה", ונראה ברור שרצה לתקן בזה דצריך לומר "איני" במקום "אינה", וכן "ואיני" במקום "ואינה", והיינו משום דביפ"ע כאן העתיק לשון הספרי כפי גירסת הילקוט שמעוני פ' האזינו (רמז תתקמ"ב) דשם איתא "שמא אמרה פרה זו אינה חורשת ואינה דשה", (אלא בדפוסים שלנו כתיב שמא אמרה פרה זו "אינה" דשה וכו', אבל בדפוס ראשון כתיב "איני", ואולם בספרי הלשון "שמא פרה אינה דשה ואינה חורשת", ולא נזכר שם מלת "אמרה" וגם לא מלת "זו", - וזה מוכרח מלשון היפ"ע כאן שכתב "או שמא אמרה פרה זו", דלפי"ז על כרחך לגרוס "איני חורשת ואינה דשה", דקאי על מאמר הפרה עצמה.

עמוד ל"ד

שורה י"א מלמעלה - "ומ"ש המפרש יושבי הארץ" - כך פי' בתרגום יונתן שם.

ה' שורות מלמטה - "וכמו לפי ענינה יהיה ראוי" - צריך לומר "היה" (וכן היא בהכת"י).

עמוד ל"ה

טור א' י"ג שורות מלמטה - "משעת הכריתה צוית" - זה טעות גמור, וצריך לומר "הבריאה" (וכן היא בהכת"י).

בשורה שלאחריו - "וכמו שהארכתי בפירושי שם" - חסר המראה מקום "ד"ה תנאין התנה הקב"ה וכו' הב'"].

עמוד ל"ז

ט"ו שורות מלמטה - "ובא השמש למאי אחא וגו', דמשום כך קושיא אמר ר' לוי" - מלת וגו' אין לו מקום כאן, ונראה כמעט ברור שזה טעות סופר, וצריך לומר ונר' (דהיינו "ונראה"), ונמשך למה שכתב אח"כ דמשום כך קושיא אמר ר' לוי וכו'.

שם, ג' שורות מלמטה - "ובמה נראה זה" - צריך לומר "וכמה" (כן היא בהכת"י כאן, וכן היא ביפ"ת על ב"ר פרשה נ"ח סימן ב' ד"ה הוא מזריח), - וכלשון הזה מתבטא היפ"ת בכמה מקומות, כגון "וכמה נאה לפי זה" וכדומה.

עמוד ל"ח

שורה אחרונה של העמוד (בסופו) - "ואין לומר דיום לידה קרי מילה" - צריך לומר "ואין לומר דיום מילה קרי לידה", וכמו שכתב ביפ"ת על ב"ר (פרשה נ"ח סימן ב' ד"ה יום שמת רבינו), וגם כאן בהכת"י יש נקודה אחת למעלה מתיבת "מילה", וב' נקודות למעלה מתיבת "לידה", וזה סימן שצריך להחליף התיבות, וכדאשכחן כיוצ"ב כמה פעמים בהמשך הכת"י.

עמוד מ"ג

י' שורות מלמטה - "וזו האמירה שאומר לו תן דעתך כו', שהמעשה היא הגזירה" - הלשון מגומגם קצת ואינו מובן, ונראה דצריך לומר כדאיתא ביפ"ת על בראשית רבה פרשה כ"ד סימן ד' (ד"ה הוא מבקש וכו') דשם כתב: "וזו היא האמירה שאומר לו וכו' שהמעשה היא הגזירה".

עמוד מ"ד

שורה ו' ז' - "כדאיתא בירושלמי דהחליל [סוכה פ"ה ה"ב]" - צריך לומר [ה"א] - והטעות שבכאן נצמח מזה, כי במהדורת הערשקאוויטש ציין [סוכה פ"ה סימן ב'], והיינו לפי שזרכו לציין עפ"י סימני אגודות הירושלמי

שנדפס עם פירוש יפה מראה, ושם היא באמת בסימן ב', אבל במהדורא הלז הרי דרככם לציין לפי הירושלמי הרגיל, ובירושלמי הרגיל היא בהלכה א'...

ה' שורות מלמטה - "אמנם עיקר הדיוק אצל" - צריך לומר "אצל" (כן היא בהכת"י כאן, וכן היא ביפ"ת על בראשית רבה פרשה כ"ד סימן ד' ד"ה על אותה הספינה היה). - ובהכרח צריך לומר כן, דהא האברבנאל לא כתב כלל ראה זו בין ג' ראיותיו.

שם בשורה שלאחריו (בתחילת השורה) - "היום" - צריך לומר "הים" (וכן היא בהכת"י כאן).

עמוד מ"ה

טור ב', שורה ט"ו - "ומ"מ דברי הר' אלחנן כנים בעצמן כדכתיבנא התם בפ"ג סימן ג' - צריך לומר "בפרשה ב' סימן ב'", דשם (בד"ה משל למלך שקנה ב' עבדים כו', בסוף הדיבור) הביא דברי הר' אלחנן הנזכר, ומדבריו שם משמע דנקט בפשיטות דדברי הר' אלחנן כנים ואמיתיים עיי"ש, אבל בפרשה ג' סימן ג' אין זכר למו.

עמוד מ"ז

טור א', ט"ז שורה מלמעלה - "לצמחתה נמי מיירי" - צריך לומר "לצמיחתה" (כן היא בהכת"י כאן כשתעיין היטב, וכן היא ביפ"ת בב"ר פרשה י"ג סימן ט' ד"ה שנאמר ואיד יעלה וכו').

שם טור ב', ו' שורות מלמעלה - "דמעיקרא לא הין נחלים" - צריך לומר "הנר" (כן היא בהכת"י כאן, וכן היא ביפ"ת על בראשית רבה שם).

שם, י"א שורות מלמטה (בתחילת השורה) - "יש בהם כך וכך" - מלת "יש" הוא טעות, וליתא בהכת"י, וגם לא ביפ"ת על בראשית רבה שם, וגם בספר מורה נבוכים ליתא.

עמוד מ"ח

טור א', י"ח שורות מלמטה - "דלדעת ר' יהושע הוית הגשמים" - צריך לומר "הוית" (כן היא בהכת"י כאן כשתעיין היטב, וכן היא ביפ"ת על בראשית רבה שם).

טור ב', י"א שורות מלמטה (בסופו) - "כדאיתא בפ"ק דסוכה ירושלמי [ה"ג]" - צריך לומר [ה"ה] - והנה גם כאן ברור אצלי שהטעות נצמח מזה, כי במהדורת הערשקאוויטש ציין [סימן ג'], והיינו לפי שדרכו לציין עפ"י סימני אגדות הירושלמי שנדפס עם פירוש יפה מראה, ושם היא באמת בסימן ג' (לפי מהדורת אמשטרדאם, ובמהדורת ברלין היא בסימן ב'), אבל במהדורא הלז הלא דרככם לציין לפי הירושלמי הרגיל, ובירושלמי הרגיל היא בהלכה ה'...

עמוד מ"ט

טור א', שורה י"ג מלמעלה - "שכתב שירידת המטר מב' פנים" - צריך לומר "מינים" (כן היא ביפ"ת על בראשית רבה שם, וגם כאן בהכת"י נראה שמתחילה כתב "פנים" ואח"כ תיקן האות פ' לעשותו כעין מ' בהמשכת צד ימין של הפ' למטה, וגם הוסיף אות י' למעלה מן התיבה עיי"ש). [ואיברא דלפום ריהטא לא ידעתי מה גריעותא יש בתיבת "פנים", ובשלמא אילו ציטט בזה דברי הרמ"ע שם באיוב הוה ניחא, אבל הנך תיבות "שירידת המטר מב' מינים" איננו מלשון הרמ"ע, אלא הם דברי היפ"ע, וא"כ מה איכפת ליה בתיבת "פנים" עד שהוצרך לתקנו, והלא משמעותו דומה לתיבת "מינים". - אך אפשר שנמשך אחר לשון הרמ"ע שבהמשך דבריו קראן "ב' מינים" עיי"ש, ולא רצה היפ"ע לשנות ודו"ק].

שם, ח' שורות מלמטה - "ועם שהדבר קשה על הדעת" - צריך לומר "אל" (וכן היא בהכת"י כאן).

שם, ו' שורות מלמטה - "לענין מים העליונים" - צריך לומר "בענין" (כן היא בבראשית רבה שם, וכן היא בהכת"י כאן, - ומה שנמשך קו ארוכה למעלה מאות ב' עד שנראית כעין אות ל', קו הלזו שייכת לאות ק' שבתיבת "מספיק" אשר בשורה שלפניה עיי"ש).

שם טור ב', ה' שורות מלמעלה - "יפרש דברי" - צריך לומר "יפורש" (כן היא בהכת"י כאן, וכן היא ביפ"ת שם על בראשית רבה).

שם שורה י"ב - "והא דלא קאמר כדר' יוחנן דאמר שהגשמים ממים העליונים ויורדים לים כו', כבר כתבתי טעמו בפ"ד סימן ב' [ד"ה ופירותיהן]" - מה שכתוב כאן סימן ב' היא טעות (הן בהכת"י כאן, והן בבראשית רבה

פרשה י"ג שם), וצריך לומר סימן ד', וממילא מה שצויין כאן לד"ה ופירותיהן היא ג"כ טעות, כי המדובר שם אין לה שייכות לכאן, - אלא כוונת היפ"ע למה שכתב שם בסימן ד' ד"ה והן יורדים לתוך מים המלוחים, וקאי על מאמר ר' יוחנן שם דקאמר הרקיע דומה לבריכה ולמעלה מן הבריכה כיפה, ומחמת שהבריכה כיפה מזעת טיפים עבות והן יורדין לתוך מים המלוחים ואינן מתערבין, וביאר שם היפ"ת (בד"ה הנ"ל) בדעת ר' יוחנן דס"ל שהטפות האלו נופלות מאחורי כיפת הרקיע בתוך ים האוקינוס שמגיע לשם, והעבים שואבים מהים בעת המטר וממטירים על הארץ, דס"ל לר' יוחנן כר' יהושע שהגשמים ממים העליונים, אלא משום דקשה ליה שהיה ראוי שיהיו מי הגשמים מלוחים כיון שנפלו תחילה בים, ולא ס"ל שמתמתקים בעבים כדר' אליעזר, לזה אמר שאינן מתערבים במי הים, וא"כ כשהעבים שואבים מהים אינם שואבים אלא הטפות המתוקות, והא דאוקי (במס' חגיגה) ההיא דאמר רבי יוחנן מעליותיו של הקב"ה כר' יהושע, לאו משום דס"ל כוותיה לגמרי, אלא במאי דס"ל שהגשמים ממים העליונים, לאפוקי מדר' אליעזר דאמר ממימי אוקינוס, ומה שלא אמר רבי יוחנן לגמרי כרבי יהושע היינו משום דמילתיה דר' יהושע קשה אל הסברא וכו', ועוד דלדידיה בעי לדחוקי קרא דאיד יעלה מן הארץ שלא שתה בארץ, ולרבי יוחנן אתי שפיר ששותה למטה מהמים העליונים שנופלים בים, ומאי דלא ס"ל לר' יהושע כדר' יוחנן, משום דלא ס"ל שיפלו טפות קטנות בים ולא יתערבו, ואפילו לא יתערבו קשה לומר שהעבים לא ישאבו אלא המתוקים, ולדידיה לא ס"ל המתקה בעבים כלל, ועוד דלמטר השמים משמע ליה שבעת ירידת המטר יורדים מלמעלה, ולא שנשאבו מהים, עכ"ד. - ובלתי שום ספק שלזה נתכוון היפ"ע כאן. [ויתכן דסיבת הטעות בהכת"י כאן (וכן ביפ"ת פרשה י"ג) שציין לסימן ב', היינו משום דגם בסימן ב' שם דיבר ממחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע, וגם בדיבור הנ"ל שבסימן ד' ציין לדבריו שבסימן ב' עיי"ש, ומזה נצמח הטעות דאגב חורפיה לא דק].

שם, ד' שורות מלמטה - ובדפרשינן בהא דר' יוחנן - צריך לומר "וכדפרש"י", (וכן היא ביפ"ת על בראשית רבה שם, - ובהכת"י כאן כתיב וכדפרשי), והקו שבסופו איננו סימן לקיצור התיבה, אלא היא סימן לראשי תיבות, וכאילו יש ב' קוים בין השי"ן והי"ד, וחילוף כזה מצוי לרוב בהכת"י) - והיא ברש"י שם במס' חגיגה (דף ט' ע"ב ד"ה ואמר רבי יוחנן וכו').

שם, בשורה שלאחריו - "דאי לאו ר' יוחנן הוה אמינא הכי קאמר" - צריך לומר "דהכי" וכלשון רש"י שם.

עמוד נ'

טור א', שורה י"ז מלמעלה - "ואינו ניתן כי אם על דרך [איוב כ"ו ח'] צורך מים בעביו ולא נבקע ענן תחתם" - צריך לומר כא, ופירושו "כאחד" (ולא "כי אם", כי אין לזה משמעות כאן), והכוונה על דרך שפירש"י שם באיוב ולא נבקע ענן מעולם שיפלו מימיו ביחד.

שם טור ב', י"ג שורות מלמטה - "שהעבים שוחקין אתן ושופכין אותן מזו לזו" - צריך לומר "אותן" (וכן היא בהכת"י כאן).

שם, ד' שורות מלמטה - "מודו כדר' יהושע" - צריך לומר "בדר' יהושע" (כן היא בהכת"י כאן, וכן היא ביפ"ת על בראשית רבה שם ד"ה למה קורא אותן שחקים).

עמוד נ"א

ו' שורות מלמטה - "בב"ר [שם] גרסינן גבורת גשמים, ושם [...] פירשתיו טעם לשון גבורה" - חסר כאן המראה מקום [ד"ה גבורת גשמים], וגם צריך לומר "פירשתי" (ואיברא דבהכת"י יש קו בסוף התיבה, אבל נראה שהקו מיותר, כי אין זה עולה יפה בסיגנון הלשון).

עמוד נ"ב

ב' שורות מלמטה - "אי נמי שטבע אויר המקומות ההם שלא להעלות אידם להמטיר בארץ מצרים שלא תמטיר" - הלשון כאן מגומגם, וצריך לומר "אידים" (וכן היא ביפ"ת על בראשית רבה שם ד"ה חזר בו הב"ה), וגם צריך לומר "כארץ מצרים שלא תמטיר", וכוונתו לומר שטבע אויר המקומות ההם (דהיינו המקומות שהם סמוכים לנהר תוואה ונהר קבריאלי) שלא להעלות אידים להמטיר, כארץ מצרים שלא תמטיר, אלא צריך לנילוס להשקות אותה.

עמוד נ"ג

שורה כ"א מלמעלה - "ועוד שאין כוונת אליפז שם להזכיר תועלת המטר" - צריך לומר "תועלות" (כן היא ביפ"ת על בראשית רבה שם ד"ה הה"ד, וכן כאן בהכת"י יש הוספת ו' למעלה סמוך לאות ל' עיי"ש).

שם, ב' שורות מלמטה - "קאמר עליו ביחוד אינו מלא" - צריך לומר "אינו" וכלשון הכתוב כאן.

עמוד נ"ד

שורה י"ז מלמעלה - "ואיכא למידק מאי בעיתו" - צריך לומר "בעי תו" (טעות זה לא נמצא במהדורת הערשקאוויטש, אלא אגב אורחא השגחתי בטעות הלז בעברי על הספר).

שם, שורה כ' - "ונבלעין בתוך המים ואינן בדאין" - תיבת "בדאין" אין לו משמעות כאן, ונראה שזה טעות סופר וצריך לומר "נראין".

שם, ט' שורות מלמטה - "במיא דבי בליעי מים שבאוקיינוס" - בהכת"י כתיב "הים" שבאוקיינוס (וכן היא ביפ"ת על בראשית רבה פרשה י"ג סימן ו' ד"ה מים בולעים מים), וכך היא הגירסא ברש"י שבעין יעקב בדפוס ראשון, (ואפשר דמטעם זה כתיב כאן בהכת"י "בילעי", כי כן איתא שם בלשון רש"י, אבל זה ודאי טעות סופר).

שם, ג' שורות מלמטה - "כדכתיבנא בבאורי לב"ר יג, ו ד"ה מים" - זה טעות, וצריך לומר "ד"ה על דעתיה", כי בד"ה "מים" לא כתב היפ"ת יותר ממה שכתב כאן, אלא בד"ה על דעתיה וכו' כתב דפירש"י הנ"ל בבכורות לא אתי שפיר במה שפירש"י בבראשית רבה שם גבי על דעתיה דר' אליעזר וכו' עיי"ש.

עמוד נ"ו

טור א', ז' שורות מלמטה - "אל תאמר ... שאי אפשר לשמוע" - צריך לומר "ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע" (כך היא לשון המשנה באבות, וכן היא בהכת"י כאן).

עמוד נ"ז

טור א', ח/ שורות מלמטה - "כלומר עיקר התורה היא כמה שישכיל בלב" - צריך לומר "במה" (וכן היא בהכת"י כאן).

טור ב', שורה כ"א - "כדמשמע בירושלמי [שם פ"ב ה"טו] - צריך לומר [ה"ב] - גם כאן נצמח הטעות מזה, כי במהדורת הערשקאוויטש ציין [חגיגה פ"ב סימן ט"ו], והיינו לפי שדרכו לציין עפ"י סימני אגדות הירושלמי שנדפס עם פירוש יפה מראה, ושם היא באמת בסימן ט"ו, אבל בירושלמי הרגיל היא בהלכה ב'...

ט"ו שורות מלמטה - "ולא יקשה בענין" - צריך לומר "בענין" (וכן היא בהכת"י).

עמוד ס"ג

טור ב', ט' שורות מלמטה - "כדאיתא בשלהי כתובות [ע"י ירושלמי כלאים פ"א ה"ג] - צריך לומר "פ"ט", אבל באמת אין צורך כלל במראה מקום הלז, אלא דבמהדורת הערשקאוויטש כתב שלא מצא המאמר בשלהי כתובות וציין להירושלמי הלז, אבל שגה בזה, כי כן מבואר שם בכתובות דף ק"א ע"א דצדיקים שבחוץ לארץ יעמדו בתחיה על ידי גלגול מחילות, ופירש"י (ד"ה ע"י גלגול) שמתגלגלים העצמות עד ארץ ישראל וחיינן שם עכ"ל, ואיברא דמה שכתב כאן היפ"ע "ומשם מתגלגלין כנאדת עד ארץ ישראל" הוא כלשון הירושלמי במס' כלאים, אבל מכל מקום גוף הענין מבואר ג"כ בשלהי כתובות, ואין ספק שלזה נתכוון היפ"ע, - זאת ועוד, כי ירושלמי הנ"ל דכלאים מובא ג"כ בירושלמי שלהי כתובות [פרק י"ב ה"ג], ונמצא דבכל אופן מבואר הדבר בשלהי כתובות, הן בבבלי והן בירושלמי.

עמוד ס"ד

שורה ח' מלמעלה - "דהרי הכא (ד) משתחויים רווחים" - מה שתיקן כאן האות ד' בסוגריים היא טעות, דמלת "הכא" לא קאי על עיר ירושלים (דאז היה צודק לומר "דהרי הכא משתחויים רווחים"), אלא קאי על מאמר המשנה דמיתתי המדרש עומדין צפופים וכו', ועל זה כתב היפ"ע "דהרי הכא דמשתחויים רווחים", כלומר דהרי הכא מבואר דמשתחויים רווחים, (וזה פשוט וברור לכל מעיין, ובפרט למי שרגיל בלשון היפ"ת).

שם, שורה י"א - "ודילמא התם דוקא שעושה להם נס" - צריך לומר "שנעשה" (וכן היא בהכת"י).

עמוד ס"ז

שורה אחרונה - "ובערך [ערך הרת] פירש, ביליטיט" - צריך לומר "ביליטיש", (כן הוא בערך שם, וכן היא בהכת"י כאן).

עמוד ע"א

ד' שורות מלמטה - "כדמייתי מיניה בירושלמי [ברכות פ"א ה"ט] - צריך לומר ה"א - גם כאן נצמח הטעות מזה, כי במהדורת הערשקאוויטש ציין [ברכות פ"א סימן ט'], והיינו לפי שדרכו לציין עפ"י סימני אגדות הירושלמי שנדפס עם פירוש יפה מראה, ושם היא באמת בסימן ט', אבל בירושלמי הרגיל היא בהלכה א'... (והנה נלאיתי לבדוק ולברר מכאן ואילך בכל פעם שצויין מראה מקום מהירושלמי, אבל מובטחני שטעות כזה הוא בכל פעם, והיינו לפי שלא טרחתם לבדוק המראה מקום בירושלמי הרגיל, אלא סמכתם על מהדורת הערשקאוויטש, ורק שניתם לכתוב אות ה' במקום ס', והיינו משום דירושלמי הרגיל נחלק לפי "הלכות" כידוע, אבל אגדות הירושלמי (שנלקט ע"י בעל עין יעקב) נחלק לפי "סימנים", והם שונים לגמרי מחלוקת הירושלמי הרגיל, והטעם פשוט לפי שלא הובאו שם רק חלק האגדות שביירושלמי, ולכן הוסמנו בסימנים חדשים על הסדר).

עמוד ע"ב

י"ב שורות מלמטה - "מדאמר קלה שבקולות עשיתי" - צריך לומר "שבקולות" (ובהכתי"י יש נקודה על אות ו' מלמעלה ומלמטה, שזה מורה שהיא טעות).

י' שורות מלמטה - "דמשום דהוה ביה מינות נזף ביה רבי אליעזר" - צריך לומר "בה".

ג' שורות מלמטה - "הא מסיק התם אעובדא דר' אליעזר בן דורדיא" - צריך לומר "אלעזר" (כך היא בגמרא דעבודה זרה שם, ובהכתי"י כתיב "ו"א" ברשי תיבות).

עמוד ע"ה

ד' שורות מלמטה - "ועוד מאי אפילו דמשמע רבותא וקלא, אדרבה הן המיגעין יותר" - נראה ברור שזה טעות סופר, וצריך לומר "והלא אדרבה הן המיגעין יותר".

עמוד ע"ו

ו' שורות מלמטה - "ובשאינ הדור ראוי לה" - צריך לומר "וכשאינ" (וכן היא בהכתי"י).

עמוד ע"ז

שורה י"ח-ט' מלמעלה - "ולא ירעו, וגם היטב אין איתם" - צריך לומר "אותם", והוא לשון הכתוב בירמיה (י"ה), - ובהכתי"י יש קו למעלה מהתיבה, אבל איננו אות י' אלא אות ו'. (ובכן יש להסיר הפיסוק (,) שאחר תיבת "ירעו", כי כל זה הוא מלשון הכתוב שם "כי לא ירעו וגם היטיב אין אותם").

עמוד פ'

ט"ו שורות מלמטה - "לא שהם יטלן ויחשבו" - צריך לומר "אלא שהם יטעו ויחשבו" (וכן היא בהכתי"י כאן).

עמוד פ"ב

ו' שורות מלמטה - "וכמ"ש הר"י זבארה באגרת התחיה שחבר [שער ט"ז] - צריך לומר "ט"ו".

שורה אחרונה - "לכם ניתן לא לכל אומה ולשון" - צריך לומר "ולא" (וכן היא בהכתי"י).

עמוד פ"ג

ח' שורות מלמטה - "והתם לא הזכרה אגדה ז' - צריך למחוק מלת "ז'", (ובהכתי"י יש נקודות מלמעלה ומלמטה שמורה על טעות, וכן ביפ"ת על ויק"ר פרשה כ"ב סימן א' [ד"ה הכי גרסינן ועליהם ככל הדברים] ליתא לתיבת "זו"), והיינו משום דמלת "אגדה" כאן לא קאי על אגדה הלז שבמדרישנו, אלא הכוונה על חלק האגדה שבתורה, וזה פשוט.

שורה אחרונה - "כמו שמצא הגאון" - צריך לומר "שמצא" (וכן היא בהכתי"י).

עמוד פ"ד

שורה ט"ז מלמעלה - "וההיא דדריש מה"א דהמצוה, מאי דריש רבויא דכל" - במהדורת הערשקאוויטש כתב דתיבת "מאי" נראה מיותר, (ובאמת אין לה משמעות כאן כמבואר למעיין), אבל לדעתי נראה שזה טעות סופר, וצריך לומר "מצ"י".

עמוד פ"ח

שורה י"א-ג מלמעלה - "ופירוש עם שיהיו לאחרונה, עם היות שהם נזכרים ומפורסמים לעתיד" - בהכת"י כתיב "שהיו", אבל נראה דצריך לומר "שיהיו", וכלשון הכתוב עם "שיהיו" לאחרונה. - וכן להלן שורה כ' "עם היות שהיו נמנין לעתיד" צריך לתקן "שיהיו". (ובמהדורת הערשקאוויטש העיר שם וכתב דלכאורה צ"ל "שיהיו", וכאן לא העיר כלום אלא תיקן מדנפשיה "שהם" במקום "שהיו", ומחורתא כדכתיבנא לעיל).

עמוד פ"ט

שורה י"ד-ט"ח מלמעלה - "שיהיו נאהבים כסנהדרין... ואילו כן היה כדבריו היינו מפרשים..." - בשמ"ר פרשה ה' (סימן ט"ו ד"ה אלא כדתנינן סנהדרין וכו') כתיב "שהיו נאהבים כסנהדרין", וזה צודק טפי דהא מיירי מהעבר, ומהראוי לתקנו כמו שתוקן אח"כ "ואילו כן היה כדבריו היינו מפרשים", אשר כפי הנראה תיקנו במהדורת הערשקאוויטש עפ"י הנדפס שם בשמ"ר, כי בהכת"י כאן כתיב "היו מפרשים".

עמוד צ"ד

י"א שורות מלמטה - "אם היה זה בנבואה השנית לא אמר כן בראשונה" - צריך לומר "ולא" (וכן היא בהכת"י כאן), - [ובכן סרה מה שהעיר במהדורת הערשקאוויטש כאן אות ב' דלכאורה צ"ל "אמאי לא", והוא מבואר].

ט' שורות מלמטה - "ואמרו ז"ל כו'." חסר המראה מקום, ובמהדורת הערשקאוויטש כתב דאפשר דכוונתו לשמ"ר פרשה כ"ט סימן ה' עיי"ש, - אבל לדעתי נראה טפי שכוונתו להא דאיתא בילקוט על איכה [רמז תתר"ט] שכשאמר הקב"ה לירמיה לך והנבא על ישראל, היה משיב לפני הקב"ה נער אנכי לא ידעתי דבר, שאתה רוצה שאלך ואתנבא על ישראל נבואה קשה, עד שאמר לו בטרם אצרך בבטן ידעתך וגו' נביא לגוים נתתיך, מיד קיבל נבואה, וסבור היה ירמיה שאינו מתנבא אלא על עכו"ם, וכיון שקיבל עליו ירמיה נבואה מיד אמר לו הקב"ה קח את כוס היין החמה וכו', וסבור היה ירמיה שאינו משקה אלא לעכו"ם, אמר לו הקב"ה צא ולמד מדרך ארץ כלום משקין אלא למי שמיסב בראש וכו', אמר לפניו רבש"ע לא כך אמרת לי נביא לגוים נתתיך, עכשיו תחילת נבואתי באומה שלי וכו', אמר לו הקב"ה כבר קבלת ואי אתה יכול לחזור וכו' עיי"ש. - ועכ"פ מבואר מזה דירמיה הבין מתחילה דתכלית נבואה זו היא לרעה, ולכן סירב ואמר לא ידעתי דבר, לפי שלא רצה להתנבא על ישראל נבואה קשה, עד שבא הקב"ה בעלילה ואמר לו נביא לגוים נתתיך, והיה סבור שאינו מתנבא אלא על עכו"ם. (וזה משמע טפי מסיגנון לשון היפ"ע כאן, דוק ותשכח. - ואגב, ביפ"ת על שמ"ר פרשה י' [סימן א' ד"ה אמר ה' לנביאים] רמז ג"כ למדרש הנ"ל עיי"ש).

עמוד צ"ח

טור א', שורה י"ט מלמעלה - "עונה בו ומקטרג גרסינן" - צריך לומר "ומקטרגו" (וכן היא בהכת"י).

עמוד ק"ג

שורה כ"ג מלמעלה - "ואדרבה הן סיבת לרעת בעליהן" - צריך לומר "סיבה" (וכן היא בהכת"י כאן, אלא דבהכת"י כתיב "סבה" בלי י', וכדרך היפ"ת לכותבו חסר בכל מקום).

שם, ו' שורות מלמטה - "ומקרא נפקא דחוץ מתשובה ומעשים טובים קאמר" - צריך לומר "ומסברא" (וכן הוא בהכת"י, שתוקן הק' לב', וניתוסף ס' מלמעלה עיי"ש), [ובכן סרה מה שהעיר במהדורת הערשקאוויטש כאן אות ו' דלכאורה זה שייך לסוף הדיבור, דהא ליתא, והוא מבואר].

עמוד ק"ד

י"ב שורות מלמטה - "והוא הדין ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש" - צריך לומר "וה"ק" [=והכי קאמר] (וכן היא בהכת"י כאן).

ט' שורות מלמטה - "קצרתם עולתה כו' [הושע י, יג]" - צריך לומר "עולתה קצרתם" שכן היא לשון הפסוק שם, (וכן תוקן בהכת"י, כי יש שם נקודה אחת על תיבת "עולתה", וב' נקודות על תיבת "קצרתם", שזה סימן על החלפת התיבות כידוע למי שרגיל ובקי בהכת"י).

ד' שורות מלמטה - "ולכן אין לפנות בעסקי העולם הבא" - צריך לומר "הזה" (והיא טעות דמוכח).

עמוד ק"ו

שורה ט"ו מלמעלה - "ולא כבישות באוקיינוס" - צריך לומר כבושות" (וכן היא בהכת"י).

עמוד ק"ז

טור ב', ט' שורות מלמטה - "כעובדיה דרבי יהודה ורבי אלעזר דמייתי" - צריך לומר "כעובדא" (וכן היא בהכת"י כאן, אלא שהאל"ף הוא צר קצת עיי"ש).

עמוד ק"ח

שורה אחרונה - "ועוד דלא יקח שוחד של מצות" - לא נמצא כן מפורש בחז"ל שידרשו כן על הפסוק (דברים י' י"ז) אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד, אבל כך הובא בשערי תשובה לרבינו יונה (שער א'), וברמב"ן פ' עקב (שם פסוק ט"ז) עיי"ש, והיפ"ת הביא מאמר זה בדברים רבה פרשה א' סימן ה' [ד"ה כך הן דברי תורה], ובפרשה י"א סימן י"ד [ד"ה ואין מידי מציל], ואולם שם המדובר שאין הקב"ה לוקח שוחד מצות כדי לכפר על עבירות, אלא נותן שכר המצות ופורע מהעבירות, והיפ"ע כאן השתמש בסברא זו גם לענין מי שביטל מצות עשה שאי אפשר לתקנו על ידי עשיית מצוה אחרת תמורתה.

עמוד ק"ט

ה' שורות מלמטה - "שהרי תשובה תלויה בהשבת גזלה" - צריך לומר "תשובתו" (וכן היא לשון הרשב"ם במס' בבא בתרא שם, ואולם בהכת"י כאן כתיב "תשובתו", וכנראה שבטעות נמשך הוי"ו ונעשה נר"ן, - ואיברא דבלשון הרשב"ם שנדפס בעין יעקב הגירסא "ותשובה תלויה בו", אבל כפי הנראה לשון היפ"ע כאן נלקח מלשון הרשב"ם בש"ס שלפנינו, דאילו ברשב"ם שם הנוסח שונה לגמרי, - ובכל אופן בהכת"י כאן לא כתוב "תשובה").

עמוד ק"א

טור א', שורה כ"ג מלמעלה (בתחילת השורה) - "לא יוכל להמנות" - צריך לומר "לתקון", ובהכת"י כאן נכתב בראשי תיבות "ל"ל", ובמהדורת הערשקאוויטש פיענחו בטעות "לא יוכל להמנות" (וכן בכל אלו דבסמוך).

שם שורה כ"ו - "מעוות לא יוכל להמנות" - גם כאן צריך לומר "לתקון" וכנ"ל.

טור ב', שורה ט"ו - "דמעוות לא יוכל להמנות" - גם כאן צריך לומר "לתקון" וכנ"ל.

שם שורה כ"א - "כאשר דבר מלך שלטון [קהלת ח, ד]" - צריך לומר "באשר" (כלשון הכתוב בקהלת שם, וכן היא בהכת"י כאן כשתעיין היטב).

עמוד ק"ב

י"ז שורות מלמטה - "לא יוכל להמנות" - גם כאן צריך לומר "לתקון" וכנ"ל.

י' שורות מלמטה - "אי לאו טעמא בגונב איפשר יחזיר גנבתו" - צריך לומר "דגונב" (וכן היא בהכת"י כאן), וכוונת היפ"ע לומר דאי לאו טעמא דגונב אפשר שיחזיר גנבתו הוה מיתוקם שפיר קרא דמעוות לא יוכל לתקון בגנב, משום דגם סיפא דקרא וחסרון לא יוכל להמנות הוה מיתוקם שפיר בגנב וכדמפרש ואזיל.

עמוד ק"ג

שורה א' - "וקשה מה בין זה למ"ש רשב"י אין קורין מעוות..." - מהראוי לכתוב בהדיא "ר' שמעון ברבי יוסי" שהוא בעל המאמר לעיל, דבזולת זה יתבלבל הלומד בדברי היפ"ע כאן, דבדרך כלל כותבין "רשב"י" על ר' שמעון בן יוחאי, וכאן כוונתו לר' שמעון ברבי יוסי, - ואולם להלן בשורה ב' "וההיא נמי דרשב"י היא" כוונתו לר' שמעון בן יוחאי, ובכן גם שם ראוי לכתוב בהדיא "דר' שמעון בן יוחאי".

שורה ד'-ה' - "וי"ל דבמתני' נמי אתי מטעמא דלישנא דקרא" - תיבת "נמי" אין לו מובן כאן, (ובהכת"י נראה שהעביר עליו הקולמוס שהיא סימן למחיקה).

שורה י"ז - "שהיא נעה ונדת" - צריך לומר "ונדה" (וכן היא בהכת"י).

ח' שורות מלמטה - "עד האלף ההגון" - ביפ"ת על בראשית רבה פרשה כ"ח (סימן ד' ד"ה מזגו) כתב: "עד דוך האלף ההגון", וזה מדוקדק טפי, וראוי להוסיפו כאן בסוגריים מרובעות.

ב' שורות מלמטה (בתחילתו) - "דורות האמצעיים" - צריך לומר "הדורות" (וכן היא בהכת"י כאן שניתוסף אות ה' למעלה בתחילת התיבה עיי"ש, וכן היא ביפ"ת על בראשית רבה שם).

עמוד קי"ד

שורה ט"ז מלמעלה (בתחילתו) - "ומצינו ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך אתן [בראשית טו, יח] - צריך לומר "אברהם" (וכלישנא דקרא), וכן היא בהכת"י כאן שיש נקודה למעלה ולמטה מאות ה' אשר זה מורה על מחיקת האות, (וכן היא ביפ"ת על בראשית רבה פרשה כ"ח סימן ד' ד"ה דבר צוה לאלף דור זו תורה). [אך פלא קצת, כי כפי הנראה דקדק היפ"ע לתקן הלשון להתאימו עם לישנא דקרא, ואילו בסיפא לא דקדק כן, שהרי כתב לזרעך "אתן", ובקרא כתיב "נתת"].

שורה כ' - "ואי נמי לאלף דור לא אתי שפיר" - הלשון מגומגם ואינו מובן, ובהכת"י כתיב "ואם" (ולפלא שלא העיר בזה במהדורת הערשקאוויטש), אבל זה טעות סופר וצריך לומר "וגם", (וכן היא ביפ"ת בבראשית רבה שם).

שורה כ"ו - "אבל עשו נשאר ערל הוא זרעו כמ"ש ז"ל [ב"ר סג, יא] - צריך לומר "יח" וכמו שצויין במהדורת הערשקאוויטש.

ח' שורות מלמטה - "ובפרק ר' עקיבא [שם פג ע"ב] אמר תרי טעמי" - צריך לומר "אמר" (וכן היא בהכת"י כאן, ואפשר שחסר קו אחר התיבה, וצריך לומר "אמרינן").

ב' שורות מלמטה - "ואפשר דאפילו לטעמא דילפינן משק" - צריך לומר "ואיפשר" (כן היא בהכת"י כאן, וכן דרך היפ"ת לכתוב כמעט בכל מקום).

עמוד קי"ט

ט"ז שורות מלמטה (בסופו) - "מלתיה דר' ישמעאל" - צריך לומר "מילתיה" (וכן היא בהכת"י).

עמוד קכ"ב

שורה ה' מלמעלה - "מקמי מלתיה דרב" - גם כאן צריך לומר "מילתיה" (וכן היא בהכת"י).

שורה י"ב - "וי"ל דפליגי איבעית אימא קרא אי בעית אימא סברא. אך קצת קשה דמר דייק... - אין טעם לכתוב פעם "איבעית" (תיבה אחת) ופעם "אי בעית" (ב' תיבות), ומה גם דבהכת"י משמע קצת איפכא, דבפעם הראשון איכא ריוח טפי מבפעם השני עיי"ש, - אלא דבלאו הכי משמע מהמשך לשון היפ"ע דנחית לכתוב "איבעית" בתיבה אחת, דהא אח"כ כתב "אא"ק" שהיא ראשי תיבות איבעית אימא קרא, וגם להלן כתב "אא"ס" שהיא ראשי תיבות איבעית אימא סברא. - ובכן מה שנדפס כאן "אך קצת קשה" היא טעות, וצריך לומר "איבעית אימא קרא" (ובמהדורת הערשקאוויטש נדפס כהוגן).

עמוד קכ"א

טור ב', ג' שורות מלמטה - "כדאמר בב"ר פמ"ד" - צריך לומר כדאיתא (וכן היא בהכת"י כאן, אלא דכתיב בקיצור כדאי!).

עמוד קכ"ב

שורה ה' - "ה"ג שהרבו לטובתן יעקב ודוד לרעתן אחאב ועלי שנאמר ובני עלי בני בליעל וגו' בני בליעל שלא קבלו עליהם" - בהכת"י ליתא לתיבת "בליעל" השני, ומריש הוה אמינא שזה טעות דמוכת, אבל שוב התבוננתי דאין צריך לכפול תיבת "בליעל", דאחר שהזכיר המדרש קודם לכן "בני בליעל", דריש לה "בני שלא קבלו עליהם עול שמים", וכאילו כתיב "בני בלי עול", ובכן מיסתבר דבדיוק כתב כן היפ"ע, ולא בא אלא לאפוקי מגירסת המדרש דקאמר בני "אחאב" שלא קבלו עליהם וכו'.

י"ד שורות מלמטה - "ומכל שכן בני בליעל היינו דרך גוזמא" - בהכת"י כתיב "נמ"ש" (והיא ראשי תיבות "ומה שאמר"), וכוונתו לומר דכיון דאמר ר' יונתן כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה, א"כ סד"א דדברים כמשמען, כלומר דהדברים כמשמען שבאמת לא חטאו, ומה שאמר בני בליעל היינו דרך גוזמא וכו', לכך הוצרך המדרש כאן להזכיר דפירוש בני בליעל היינו שלא קבלו עליהם עול שמים.

עמוד קכ"ג

שורה אחרונה - "ומבחינת ריבוי הסודות" - צריך לומר "ובבחינת" (וכן היא בהכת"י).

עמוד קכ"ד

שורה י"ח מלמעלה - "כלומר שיאבד יצר הרע מפני יצר הטוב" - צריך לומר "שיאבד" (וכן היא בהכת"י).

עמוד קכ"ה

שורה ג' מלמעלה - "דא"כ קשה דשמחה גופיה קאמר [קהלת ז, ג] כדדמי התם" - אין לזה מובן, ונראה ברור שיש כאן טעות סופר, וצריך לומר "דשלמה".

י' שורות מלמטה - "שתהיה סיבה ליפול ברעה לעת תמוט רגלם" - בהכת"י יש נקודה למעלה מאות ס' שבתיבת "רגלם", וכפי הנראה הכוונה דצריך לומר "רגל", והיינו משום דמישתעי כאן בלשון יחיד, וכמו שהתחיל "שמפני שנמצאו באוהז בדרך שמחה", וכן "שיהיה סיבה לאכול עולמו בחייו", ולכן יצדק טפי לומר "לעת תמוט רגל", - וכן הוא לשון היפ"ע להלן בפרשה ז' בפסוק טוב ללכת אל בית אבל (ד"ה למה) אשר ציין עליו היפ"ע כאן בסמוך.

עמוד קכ"ו

שורה ב' - "משתעי הני קראי" - צריך לומר "משתעו" (וכן היא בהכת"י).

עמוד קכ"ח

ז' שורות מלמטה - "ואיפשר דרד מכסאי לענין החכמה שניתנה לו, ואמר, שעל זה נאמר [דברי הימים א, כט, כג] וישב שלמה על כסא ה' למלך" - צריך לומר "נאמר" (וכן היא בהכת"י כאן), וכוונתו דרד מכסאי לענין החכמה שניתנה לו נאמר וכו', (וכן מוכח מהמשך לשונו שכתב "שעל זה נאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך", ובמדרש כאן לא נזכר כתוב זה כלל, ואיך שייך לומר "ואמר" שעל זה נאמר וכו', אך כוונת היפ"ע להמדרש בריש חזית שציין כאן בסוף דבריו, דשם נתבאר דמאי דכתיב וישב שלמה על כסא ה' היינו לענין החכמה, וכמו שפי' שם ביפה קול עיי"ש). - ובכן כמובן צריך להסיר הפיסוק (,) שאחר תיבת "לו".

עמוד קכ"ט

שורה כ"ג מלמעלה - "וכל היכא דקבוע היזקא" - צריך לומר "דקביע" (וכן היא בהכת"י).

שורה אחרונה - "צ"ע מה טעם דכפל הדבר" - צריך לומר "הכפל" (וכן היא בהכת"י).

עמוד קל"א

ח' שורות מלמטה - "ע"י שיבואו האילנות מהאינדיא" - צריך לומר "שיביאו" (וכן היא בהכת"י).

עמוד קל"ג

שורה ג' - "ושם פרשתי" - צריך לומר "פירשתי" (וכן היא בהכת"י).

עמוד קל"ד

שורה י"ב - ה"ד והלוחות מעשי אל"ם המה" - צריך לומר "מעשה" (כן היא בהכת"י, וגם בקרא כתיב "מעשה").

ח' שורות מלמטה - "והיו בו דרכים סתומים" - צריך לומר "דברים" (וכן היא בהכת"י).

עמוד קל"ה

שורה כ"ג מלמעלה - "ולומדים ממנו חכמה ומוסר ומתגייירין, כענין מלכות שבא כמ"ש ז"ל" - לגנון העיר במהדורת הערשקאוויטש (אות א') דצריך לומר "מלכת". - ומה שהעיר שם באות ב' שלא מצא בחז"ל שמלכת שבא נתגייירה וכו', יש לציין דבסדר הדורות (ג' אלפים שי"ט) הביא בשם חז"ל דשלמה גיירה עיי"ש.

עמוד קל"ח

ב' שורות מלמטה - "ואז נתקיימה בו החכמה שלמד מרבותיו בבחורת" - צריך לומר "בבחורות" (וכן היא בהכת"י).

עמוד ק"מ

שורה א' - "משום דכתב לא מנעתי את לבי מכל שמחה" - צריך לומר "דבתר" (וכן היא בהכת"י).

עמוד קמ"א

ט"ו שורות מלמטה - "והק"ו שדן בב"ר ממלך כו' מבואר בנפשו" - צריך לומר "ב"ר" [=בשר ודם] (וכן היא בהכת"י, וכן היא ביפ"ת על ב"ר פרשה י"ב סימן א' ד"ה אמור לו).

ט' שורות מלמטה - "וזה כענין סדר הדברים וטבעם" - ביפ"ת על ב"ר פרשה י"ב סימן א' (ד"ה משל לרחישת קנים) כתב "בענין" סדר הדברים וטבעם, ולשון זה יצדק יותר, (ואיברא דבהכת"י כאן נראה יותר דכתיב "כענין", אבל כידוע קשה להבחין בין אות כ' לאות ב' בכל אורך הכת"י).

עמוד קמ"ב

י"א שורות מלמטה - "בתבונה נפלאה היא" - צריך לומר "בתכונה" (כך נראה יותר מהכת"י, וכן היא ביפ"ת על ב"ר שם [ד"ה נמנין על כל אבר וכו'], אלא דשם נדפס בטעות "בתכונם").

עמוד קמ"ג

ה' שורות מלמטה - "ומה דופי היה איפשר ליתן בהם" - צריך לומר "אפשר" (ואיברא שדרך היפ"ע כמעט בכל מקום לכתוב מלת "איפשר" ביו"ד, אבל יש מקומות שכתב ג"כ "אפשר", והרי שורה זו תוקן עפ"י היפ"ת בב"ר פרשה י"ב כמו שציין במהדורת הערשקאוויטש אות ג', ובב"ר שם כתיב אפשר בלי יו"ד).

שורה אחרונה - "שפועלתו ית' שלימה בתכלית, ואין בה תוספת וחסרון אלא שיצטרך שינוי וחילוף" - צריך לומר "שפועלותו" ... "אל" שיצטרך וכו', (וכן היא ביפ"ת בב"ר שם, - ותיבת "אלא" שנכתב כאן היא טעות חמורה כמובן).

עמוד קמ"ד

שורה י"ד-ט"ו - "ולא שייך לומר יש יתרון לטוב על הרע" - בהכת"י כתיב "שיתרון", ואם באנו לתקן, טפי נראה לתקן "שיש יתרון" (שזה דומה ללשון הכתוב כאן בקהלת).

עמוד קמ"ו

שורה ה'-ו' - "ולפי שבמסירת נפשו ואזהרתו, הנה חכמתו" - צריך לומר "הורה" (וכן היא בהכת"י כשתעיין היטב, ובכן צריך להסיר הפיסוק (,) שאחר תיבת "ואזהרתו").

שורה י"ג - "הודאה זו באותה שעה" - צריך לומר "הוראה" (וכן היא בהכת"י).

עמוד קמ"ז

סור ב', שורה ב' - "ומתפארת שהיא אלהית" - צריך לומר "המתפארת" (וכן היא בהכת"י).

שורה ט"ז (בתחילתו) - "לא יחשב, כי אין יתרון שכר לזה על זה" - צריך למחוק תיבת "לא" (וכן נראה מהכת"י שהעביר קו על התיבה, וכן מוכח מהמשך הדברים כאן כמבואר למעיין, ובכן צריך להסיר הפיסוק (,) שאחר תיבת "יחשב").

שורה י"ז-י"ח - "אמנם הבחינה בהשארות נפש הצדיק תולה ותראה אחרי מותו" - נראה דצריך לומר "תגלה" (וכמו שכתב היפ"ע להלן סימן ג' [עמוד קמ"ט ד"ה וחזרתי ואמרתי כי אין זכרון] "ואז תגלה ותראה מעלת החכם על הכסיל").

שם שורה ל"א - "בחשבו כי יש שעה שאינו מבין כמ"ש ז"ל [ברכות ז, ע"א] - במס' ברכות שם לא נזכר כלל דבלעם חשב שיש שעה שהקב"ה אינו מבין, רק אמרין שם דבלעם ידע לכיון את השעה שהקב"ה כועס בה, וזה אינו ענין לכאן, (וכמו שהעיר על זה במהדורת הערשקאוויטש כאן אות ג'), - ואולם פשוט דכוונת היפ"ע היא לבמדבר רבה פרשה כ' סימן ט', דאיתא שם דכיון שאמר לו הקב"ה מי האנשים האלה עמך, אמר אותו רשע אינו יודע בהן, יש שעה שאינו יודע ואני אעשה בבניו כל מה שאני רוצה עכ"ל. (ואמנם יש לציין להגמרא דברכות ה"ל ב' שורות לפנינו גבי מה שכתב דבלעם היה מתפאר בשומע אמרי אל ויודע דעת עליון, ואפילו דעת בהמתו לא הוה ידע).

עמוד קמ"ט

י' שורות מלמטה - "דברישא בשאר מילי קאמר שיקרה מקרה אחד" - צריך לומר "שיקרם" (וכן היא בהכת"י).

עמוד קנ"א

שורה ד"ה - "מאחר שהכבוד המדומה הזה נמצא תמיד גם למי שאינו רגיל" - בהכת"י נראה שנמחק תיבת "תמיד", (והטעם שנמחק מובן, דבדאי לא נמצא כבוד המדומה תמיד בכל תלמיד חכם שאינו רגיל במשנתו, וזה פשוט).

ח' שורות מלמטה - "כענין המות וכיוצא" - צריך לומר "בענין" (כן היא בהכת"י, וכן צ"ל לפי סיגנון הלשון כאן).

עמוד קנ"ה

שורה י"ט מלמעלה - "וי"ל דשלמה המלך נמי אי הוה ידע שבניו צדיקים, היה מניח להם נכסים" - נראה ברור דצריך לומר "דר' מאיר" נמי... וכדמוכח מהמשך הדברים, - ובהכת"י יש נקודה למעלה ולמטה מאות ש' אשר זה הוראה למחיקת האות, ואף שעדיין לא נתקן בזה התיבה, אבל יתכן דהקו שיש שם למעלה מאות ה' הוא ג"כ סימן למחיקת האות, ונשאר אותיות "דל"מ" ויהיה פתרונו "דלר' מאיר", ואיברא שזה דוחק, דטפי היה ראוי להוסיף אות ר' למעלה כדי לעשותו "דלר"מ", אבל מכל מקום זה ברור דכוונתו כאן לר' מאיר ולא לשלמה המלך. - ובכל אופן הא פשיטא לי דהקו שיש למעלה מהאות ה' איננו הוראה לסימן ראשי תיבות, וכאילו כתיב "דשלמ"ה" (אשר לפי"ז יהיה פתרונו "דשלמה המלך"), חדא כי אין דרך היפ"ע להזכיר את שלמה בתואר "המלך", (ובפרט דבמדרש כאן גופיה הלשון "לא כן אמר שלמה" מבלי להזכיר "המלך"), ועוד דאין דרך לכתוב שלמ"ה לקיצור "שלמה המלך", אלא "שהמע"ה", אשר על כן מחוורתא כדכתיבנא לעיל שרצה לתקן ולכתוב "דלר' מאיר".

עמוד קנ"ז

י' שורות מלמטה - "ועל הב' יאמר" - צריך לומר "אמר" (וכן היא בהכת"י).

ד' שורות מלמטה - "ושכל צורה ותבונה שראו במראה הנבואה" - לשון "תבונה" לכאורה לא יצדק בכאן, כי תבונה היא מלשון התבוננות (ולא מלשון תבנית), ואמנם כך היא הגירסא בדפוסים הראשונים של מורה נבוכים, אבל במהדורות האחרונות תקנו "ותמונה", ולכן מהראוי לתקן זאת בסוגריים.

עמוד קנ"ח

שורה ב' - "דאל"כ לא היו יכולין לומר דבר זה" - צריך לומר "זר" (כן היא בהכת"י, וכן היא ביפ"ת בב"ר פרשה כ"ז סימן א' ד"ה גדול כחן של נביאים).

י"ח שורות מלמטה - "שיראה שאי אפשר לומר יוצרה על הצורה המדומה שאין לה מציאות אלא כדמיון" - צריך לומר "בדמיון" (וכן היא בהכת"י, - ובמהדורת הערשקאוויטש נדפס כהוגן, ואולם מה שהעיר שם באות ה' דנראה דצ"ל "שיראה שאי אפשר לומר צורה על הצורה המדומה", שגה בזה ולא ירד לסוף דעתו של היפ"ע, כי מלת "יוצרה" פירושו היוצר את הצורה, כלומר הקב"ה שיצר את הצורה, וכיון שהצורה אין לה מציאות דהא אינו אלא דמיון בנפש הנביא, א"כ לא שייך לומר שמדמין את הצורה "ליוצרה", דהא לא נוצר כאן כלום, ולזה כתב היפ"ע שאי אפשר לומר "יוצרה" על הצורה המדומה שאין לה מציאות אלא בדמיון).

עמוד קנ"ט

טור ב', ד' שורות מלמטה - "יצא מפשט הבנת האגדה" - צריך לומר "מהבנת פשט האגדה", כי בהכת"י ניתוסף מלת "הבנת" למעלה אחר אות מ' מתיבת "מפשט" עיי"ש, - וכן היא לשון היפ"ת בב"ר שם, אלא דשם כתב "מהבנת פשט מהאגדה".

עמוד ק"ס

טור א', שורה ו' (בתחילתו) - "חוקת" - צריך לומר "חקת" (כן היא בהכת"י, וכן היא ביפ"ת שם בב"ר פרשה כ"ז, וכן דרך היפ"ת בכמה מקומות לקרות לפ' חוקת בשם "חקת").

שורה כ"ה - "דלמאמר הא' הספיק חביא ראייה" - הלשון מגומגם, ונראה דצריך לומר "הספיק הבאת ראייה" (וכן היא ביפ"ת בב"ר שם).

שורה כ"ו - "שהרי דומה הקול ההוא" - נראה דצריך לומר "דימה" (או "דמה") וכן היא ביפ"ת בב"ר שם.

טור ב', שורה י"ט - "כדנקיט בשוחר טוב" - צריך לומר "כדנקט" (וכן היא בהכת"י).

ה' שורות מלמטה - "כי גם אלו לפי האמת אינו אלא לשכך את האוזן" - צריך לומר "אינם" (כן היא בהכת"י, וכן הוא ביפ"ת בב"ר שם בדפוס ראשון, - ואולם בדפוס שני שם כתיב "אינה", ולפום ריהטא היה נראה שזה צודק טפי, דהא מיירי כאן מדבר אחד דהיינו מה ששומע הנביא קולו ית' כקול אדם, אבל הא ליתא, שהרי כתב היפ"ת "כי גם אל" לשון רבים, וא"כ בהכרח לומר "אינם", - וכוונתו דגם אלו דלעיל דהיינו שמש ומגן וקול מים רבים, אינם אלא לשכך את האוזן).

עמוד קס"א

שורה ד' (בתחילתו) - "נתנה למי שלא עמל בר" - צריך לומר "נתנו" (כן היא בהכת"י, וכן היא ביפ"ת על ב"ר שם).

שורה י' - "ד"ה שמדמין" - צריך לומר "ד"ה גדול כחן של נביאים].

שורה כ"ג - "כי זו היא הרעה הנזכרת שם, כאומרו גם זה הבל ורעה רבה" - צריך לומר "באומרו" (כן נראה מהכת"י, וכן היא ביפ"ת שם בבראשית רבה ד"ה ועד"ד - ובכן יש להסיר הפיסוק (,) שאחר תיבת "שם").

ו' שורות מלמטה - "אלא צוה ונבראו לעצמן כו", ששלילת היגיעה היא כפשוטו" - צריך לומר "נראה" (וכן היא בהכת"י, אלא דשם כתיב בקיצור נר), - וכמובן דלפ"ז צריך לשנות מקום הפיסוק (,) ולהשימו אחר תיבת "לעצמן").

שורה אחרונה (בסופו) - "נהיו ברגע" - צריך לומר "כרגע" (כן היא בהכת"י, וכן היא בשורה הקודמת "נהיה כרגע").

עמוד קס"ב

שורה כ"א (בתחילתו) - "לא יכול לברוא הכל באחת" - צריך לומר "כאחת" (וכן היא בהכת"י).

ח' שורות מלמטה - "שבמה שיכעוס האדם נגד ה'" - ביפ"ת על בראשית רבה שם כתב "שיכעיס", וזה צודק טפי כמבואר למעיין.

עמוד קס"ג

שורה י"ז - "ואפילו ביום היה לבם חושב רעה" - צריך לומר "דאפילו" (כן היא בהכת"י, וכן היא ביפ"ת על ב"ר שם ד"ה ומנין).

ב' שורות מלמטה - "וכדכתב הרמב"ן ז"ל בפירושו לספר איוב [ל' כ"ז] - כן מבואר שם בפירוש הרמב"ן קודם לכן בעוד ב' מקומות, והם: בפסוק [ג' כ'] למה יתן לעמל אור וחיים למרי נפש, וזה לשונו, לא פירש הנותן בעבור היותו ידוע שהוא הבורא עכ"ל, - ומפורש עוד יותר שם בפסוק [ז' ז'] זכור כי רוח חיי לא תשוב עיני לראות טוב, וזה לשונו, כנגד האל אמר, ומאשר הוא נודע כי תוכחתו] עמו איננו מזכירו ברוב מקומות בספר עכ"ל. (והרב הערשקאוויטש לא ציין רק לאיוב ל' כ', ומשם למהדורא זו).

עמוד קס"ד

ד' שורות מלמטה (בסופו) - "ואע"ג דכל שלותה של סדום לא היתה אלא נ"ב שנה כדאיתא בפ"א דשבת [י' ע"ב], מ"מ אמר כל ימיו מכאובים, שתמיד היו חוטאים אע"פ שלא היו בשלוח" - במהדורת הערשקאוויטש כאן (אות א') כתב דבמס' שבת שם אמרינן דישיבתה נ"ב ושלותה לא היה אלא כ"ו, מיהו בב"ר פרשה מ"ט סימן ו' אמרינן דעיקר שלותה של סדום לא היתה אלא נ"ב שנה. - והנה לדעתי בהכרח יש כאן טעות סופר (וכן ביפ"ת שם בפרשה כ"ז סימן ב') וצריך לומר "כ"ר" שנה, דאי אפשר לומר דכוונת היפ"ע כאן לדעת המדרש בפרשה מ"ט (ורק אגב שיטפא ציין להגמרא דשבת), דהא ביפ"ת שם (ד"ה עיקר שלותה) כתב וזה לשונו: פירוש כלל שלותה, ומשום דבכולהו לא הוה שלוח גמורה, שבכ"ה שנה ה' היה מרעיש ההרים, קאמר עיקר שלותה, כלומר כשתעמוד על כל עיקר וכלל שלותה ליתנהו רק נ"ב שנה, שהרי כל ישובה של סדום לא היה רק נ"ב שנה כדאיתא פ"ק דשבת, והוא מוכרח, דעל כרחך בוני מגדל בארץ שנער היו, שלא היה ישוב בעולם אלא באותה בקעה, ומשם נפוצו למקומות אחרות כשנתפלגו ובנו להם עיירות, ומשנתפלגו עד שחרבה סדום שאז היה אברהם בן ק' שנה ליכא רק נ"ב שנה, שבסוף ימי פלג נתפלגו, ואז היה אברהם בן מ"ח שנה כדאיתא בסדר

עולם. ומכל מקום פליגא אדשבת, דהתם קאמר דשלוותה כ"ו דכתיב י"ב שנה עבדו את כדרלעומר וגו' ובי"ד בא כדרלעומר, ופירש"י שלוותה האמור בה (יחזקאל ט"ז מ"ט) גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה, וכתיב (איוב כ"ח ז') נתיב לא ידעו עיט וכו', דכתיב שתים עשרה שנה עבדו, ואין זו שלוחה, ושלש עשרה מרדו ואין זו שלום, שהיו בהן מלחמות, הרי כ"ה שנים, ושנת כ"ו נהרג כדרלעומר והיתה בשלוה כ"ו הנותרים מנ"ב (עכ"ל רש"י), והכא ס"ל דכל השנים דהוו בהצלחה גאון שבעת לחם, אע"ג דהוו בעול כדרלעומר ובמלחמות, חשיבי שלוחה, כי היכי דלכולי עלמא כ"ה האחרונים חשיבי שלוחה אע"ג דהריס רועשים להם, מכיון דלא חלו בה ידי אדם עכ"ל. - ולפי"ז אי אפשר לומר דקאי כאן היפ"ע לפי דעת המדרש הלז, דא"כ מאי מסיק "מכל מקום אמר כל ימיו מכאובים, שתמיד היו חוטאים אע"פ שלא היו בשלוה", והא לשיטת המדרש כל הנ"ב שנים חשיבי להו שלוחה וכו"ל, ועוד דמעיקרא מאי קא קשיא ליה בהא דדריש כאן המדרש כל ימיו מכאובים אלו הסדומיים, מהא דאמרינן כל שלוחה של סדום לא היתה אלא נ"ב שנה, והא לכו"ע כל ישובה של סדום לא היה אלא נ"ב שנה וכדמוכח משנת דור הפלגה, וא"כ מהיכי תיתי לומר שלא חטאו הסדומיים בכל שנות קיומן, ואם כוונתו על אותן כ"ה שנים שהיו בעול כדרלעומר ובמלחמות, א"כ הו"ל לפרש כן. - אשר על כן בהכרח לומר דדבריו סובבים לפי שיטת הגמרא במס' שבת, ובהכרח יש כאן טעות סופר וצריך לומר "ואע"ג דכל שלוחה של סדום לא היה אלא כ"ו שנה כדאיתא בפ"א דשבת", דמינה דבשאר השנים (מאותן נ"ב שנה) לא היו בשלוה, וא"כ מצד הסברה יש לנקוט דבאותן שנים לא היו חוטאים כל כך כיון שלא היו בשלוה, ולזה כתב דמכל מקום אמר כל ימיו מכאובים, שתמיד היו חוטאים אע"פ שלא היו בשלוה. - כך נראה לי ברור בכוונתו.

עמוד קס"ה

שורה י"ג מלמעלה - "היה להם שקט אפילו בלילה" - צריך לומר "לבם" (כן היא בהכתיב, וכן היא ביפ"ת על בראשית רבה פרשה כ"ז סימן ב' ד"ה מאחר שהיה בן ישראל וכו').

שורה כ"ג-ד - "לפי שדרש כן במבול ובמצריים דרש ה"נ הכי" - נראה ברור שזה טעות סופר וצריך לומר "ובסדומיים", (וכן צריך לתקן ביפ"ת על ב"ר שם), כי כוונתו לומר דלפי שדרש כן לעיל במבול ובסדומיים, דרש הכא נמי גבי מצרים הכי, (ובמהדורת הערשקאוויטש תיקן זאת במה שהחסיר האות ו' של תיבת "ובמצריים", ושם פיסוק אחר תיבת "במבול", אבל אין דבריו מחוורים, כי לפי דבריו אין סיגנון הלשון עולה יפה כמבואר למעיין, ועוד דלצורך כוונת היפ"ע היה ראוי להזכיר שדרשו כן גם גבי סדומיים, אלא מחוורתא כדכתיבנא שיש כאן טעות סופר).

עמוד קס"ח

טור א', שורה ז' מלמעלה - "ולכן רמז כאן לומר סיבות שאיפשר ליתן בענין זה" - צריך לומר "ל' סיבות" (כלומר לששה סיבות) וכדמפרש ואזיל, (ובהכתיב כתיב ל', ואין זה קיצור מתיבת "לומר", אלא כוונתו למספר ו', ובמהדורת הערשקאוויטש שגה בזה).

עמוד קס"ט

ה' שורות מלמטה - "שכל עצומיו היו מהם, כדפירשתי בב"ר [ס"ד, ו'] - צריך לומר "כדפירשו" (ובהכתיב כתיב בקיצור כדפי'), כי לא נתכוון היפ"ע כאן למה שפירש הוא עצמו שם בב"ר, אלא נתכוון לגוף המדרש שם דדריש הא דקאמר כי עצמת ממנו מאד שכל עצומיו היו מהם, - ודלא כמו שציין במהדורת הערשקאוויטש ליפ"ת שם ד"ה כל, כי מה שפירש שם היפ"ת שונה לגמרי ממה שפירש כאן, דשם פי' דכוונת אבימלך היה לומר דיצחק מרויח מה שהם היו מרויחים אם לא היה שם, אבל כאן פי' דיצחק נתעשר מכספו של אבימלך ועמו בהשבר אשר הם שוברים ממנו לפרנסתם בזמן הרעב, והם ב' פירושים שונים כמבואר למעיין, - והטעם שהוצרך היפ"ע כאן לפרש באופן זה, היינו לפי מה שביאר לעיל (בד"ה זה אברהם כו') דכוונת המדרש כאן לומר דכספו של אבימלך ניטל ממנו וניתן ליצחק, ולכן הוצרך לפרש דזה היה על ידי השבר אשר הם שוברים מיצחק בזמן הרעב, אבל לפירושו שם לא יצדק כ"כ לומר שניטל כספו של אבימלך וניתן ליצחק, דאין זה אלא מניעת ריחוק.

עמוד ק"ע

ג' שורות מלמטה - "שנאמר וינשא לעיני העמים" - צריך לומר "הגוים" (שכן היא לשון הכתוב, - ובהכתיב כאן יש נקודה למעלה מאות מ', ואות הע' תוקן למטה בצד ימין לעשותו כאות ג', עיי"ש היטב).

עמוד קע"ב

י"ג שורות מלמטה - "בעל תהלה לדור" - צ"ל "לדוד".

ד' שורות מלמטה (בתחילתו) - "למשה" - צריך לומר "למטה" (וכן היא בהכתיב).

עמוד קע"ג

שורה י"א וי"ב מלמעלה - "וניתנה למשה, ולא נשאר ממנה למעלה לינתן למשה" - צריך לומר "למטה" (וכן היא בהכת"י בב' המקומות).

י"א שורות מלמטה - "ואם לא (איפה) במה יודע איפה כחר" - בהכת"י יש העברת קו על מלת "איפה" השני, ובכן צריך למוחקו, וכמו שהיא ביפה מראה על הירושלמי (ברכות פ"ב) כמו שציין כאן במהדורת הערשקאוויטש אות ב'.

עמוד קע"ד

שורה ט"ו מלמעלה - "שמציאין הימנו בקולי קולות" - צריך לומר "שמוציאין" (וכן היא בהכת"י).

ב' שורות מלמטה - "יקים ה' עוד כמותו, כמציאות חשוב ונשמע בעולם" - מסיגנון הלשון כאן נראה דצריך לומר "במציאות" (וכן נראה ג"כ מהכת"י), ובכן יש להסיר הפיסוק (,) שאחר תיבת "כמותו".

עמוד קע"ה

שורה כ' מלמעלה - "אמר ליה אי הכי אהדרא" - בהכת"י יש נקודה למעלה מתיבת "אהדרא" בין אות אל"ף לאות ה"א, וכנראה שתוקן כן לפי הנוסח שבעין יעקב, דשם הגירסא "אהדרא", - וגם המשך הלשון כאן היא כפי נוסח העין יעקב (בדפוס ראשון), דשם הגירסא: הוות נקיטא מתחרא וקא משרגא תנורא וכו' (ודלא כגירסת הגמרא שלפנינו).

עמוד קע"ז

ג' שורות מלמטה (בסופו) - "[אן] שבט מוסר לרשעים ממנו בסיבות האמורות" - הנכון היא כמו שכתב במהדורת הערשקאוויטש (אות ג') דצריך לומר [או שיהיה], שזה יצדק טפי לפי סיגנון הלשון, - וגם צריך לומר "כסיבות" (וכן נראה מהכת"י).

ב' שורות מלמטה (בסופו) - "כמו שלמדנו מאברהם ז"ל" - אין ספק שזה טעות, כי מה ענין אברהם לכאן, וגם לא מצינו מעולם שיכתבו על אברהם "ז"ל" אחר הזכרת שמו, אשר על כן נראה ברור דצריך לומר "מדבריהם", וכן נראה מהכת"י שיש שם נקודה למעלה מאות הר"ש, וזה הוספת אות יו"ד אחר הר"ש, וגם אות האל"ף תוקן ונכתב במקומה אות ד' (עיי"ש היטב).

עמוד קע"ח

שורה י"ט מלמעלה - מתוקה שינת העובד" - צריך לומר "שנת" (כלשון הכתוב).

עמוד קפ"ג

ט' שורות מלמטה - "לפי שנחעצל מלבקש מיד כמ"ש ז"ל [ע' דב"ר ב, ג'] - כך ציין במהדורת הערשקאוויטש (אות ב'), אבל אין זה ענין לכאן, דהא דקאמר שם "שעתא עברת" פי' שם ביפ"ת (ד"ה זש"ה והוא מהשנא) דהכוונה שהגיע שעתו של יהושע ואין מלכות נוגעת בחברתה כמלא נימא, - וגם מה שציין במהדורת הערשקאוויטש שם לילקוט שמעוני דברים רמז תתכ"א דקאמר "עד עכשיו היתה השעה מסורה בידך", גם שם הכוונה שכבר הגיע שעתו של יהושע, ואין לזה שייכות עם דברי היפ"ע כאן, - אבל כוונת היפ"ע לדברים רבה פרשה י"א סימן י' דאיתא שם בזה הלשון: ודבר זה היה קל בעיניו של משה, שאמר ישראל חטאו חטאות גדולות כמה פעמים, וכיון שבקשתי עליהם רחמים מיד קיבל ממני וכו', אני שלא חטאתי מנעורי לא כל שכן כשאתפלל על עצמי שיקבל ממני, וכיון שראה הקב"ה שקל הדבר בעיניו של משה ואינו עומד בתפלה, מיד קפץ עליו ונשבע בשמו הגדול שלא יכנס לארץ ישראל וכו', וכיון שראה משה שנחתם עליו גזר דין גזר עליו תענית ועג עוגה קטנה ועמד בתוכה ואמר איני זז מכאן עד שתבטל אותה גזירה, באותה שעה מה עשה משה לבש שק ונתעטף שק ונתפלש באפר ועמד בתפלה ובתחנונים לפני הקב"ה וכו', מה עשה הקב"ה באותה שעה הכריז בכל שער ושער של רקיע ורקיע בכל בי"ד ובי"ד שלא יקבלו תפלתו של משה ולא יעלו אותה לפניו מפני שנחתם עליו גזר דין.

עמוד קפ"ד

שורה א'- "ואיפשר נמי מבן י"ב, כדלעיל איכה רבתי פ' רבתי בגוים" - חסר כאן המראה מקום, ובמהדורת הערשקאוויטש (אות ד') כתב שלא מצא מקורו, אבל כן איתא באיכ"ר שם פרשה א' סוף סימן ו' [לפי סימני

היפ"ע שם] על רישא דקרא העיר רבתי עם, וזה לשון המדרש שם: כיצד היו ישראל פרין ורבין, היה אדם משיא בנו בן שתים עשרה שנה אשה שהיא ראויה לילד, והיה חוזר ומשיא בן בנו בן שתים עשרה שנה, לא היה מגיע לעשרים ושש שנים עד שהוא רואה בנים לבניו וכו'.

עמוד קפ"ח

טור ב', שורה כ"ד מלמעלה (בתחילתו) - "הראויה" - צריך לומר "הרצויה" (וכן היא בהכת"י).

עמוד קפ"ט

טור א', שורה כ"א (בתחילתו) - "בעלמא" - צריך לומר "דעלמא" (וכן היא בהכת"י).

עמוד ק"צ

טור א', שורה א' (בתחילתו) - "למות לפי חיבתו" - צריך לומר "חובתו" (והגם דבכת"י כתיב "חבתו", אבל נראה שזה טעות סופר וצריך לומר "חובתו", וכמו שכתב היפ"ע בסמוך שורה ט"ו "לפי זכותו וחובתו").

טור ב', שורה כ"ג - "פירוש ... לבקש ועת לאבד" - לפי סיגנון הלשון צריך לומר "פירש" (ובהכת"י כתיב בקיצור פי), - וגם חסר כאן תיבת "עת" (ובהכת"י נשמט בטעות).

עמוד קצ"ב

שורה כ' מלמעלה - "ולא נהירא לי דאתא לאפוקי" - בהכת"י כתיב "ל", ויתכן דחסר קו בסוף התיבה, והיא קיצור מתיבת "לומר".

שם שורה כ"ד - "הילכך מי שהוא עיקר זמנו במצוה ששכרה גדול" - נראה דצריך לומר "שהוציא", (וכמו שכתב תיכף אח"כ בשורה הבאה "ממי שהוציא עיקר זמנו במצוה שאין שכרה מרובה").

עמוד קצ"ג

טור ב', י"ח שורות מלמטה (בסופו) - "שאין עונשין" - צריך לומר "נענשין" (וכן היא בהכת"י).

עמוד קצ"ד

ב' שורות מלמטה - "ומפני שהמחלוקת הם" - צריך לומר "אם" (וכן היא בהכת"י, וכן מוכח מהמשך הלשון שכתב "ואם בדבר שבממון").

עמוד קצ"ה

ה' שורות מלמטה - "א"ל הזכור אתה" - צריך לומר "ר' זכור" (וכן היא בהכת"י - והיא כלשון המדרש בפנים "א"ל ר' נהור את").

עמוד קצ"ז

שורה ג' מלמעלה (בסופו) - "בבאורי לב"ר פ"ג סימן ג' ד"ה הדרך הג'" - צריך לומר הב'.

עמוד קצ"ח

שורה י"ח מלמעלה - "לאוקומי קרא במעשי העולם" - צריך לומר "במעשה" (וכן היא בהכת"י).

שורה כ"ב - "שלעולם המצאת העולמות מהאין ובנין העולמות וחרבונן, הכל מתפרש יפה כפשוטו" - הפיסוק (.) כאן שלא במקומו הראוי, כי צריך להיות אחר תיבת "מהאין", כי מה שכתב היפ"ע "שלעולם המצאת העולמות מהאין" שייך למה שכתב קודם לכן דאין בזה סתירה לאמונת החידוש כלל, ומה שכתב "ובנין העולמות וחרבונן" שייך למה שכתב אח"כ דהכל מתפרש יפה כפשוטו, דוק ותבין.

ה' שורות מלמטה - "ומרבויה דריש דכל יליף לה" - בהכת"י העביר קו על תיבת "דריש" שהיא סימן למחיקת התיבה, (וגם ביפ"ת על ב"ר פרשה ט' סימן ב' ד"ה מכאן כתב "ומרבויה דכל יליף לה", וכמו שציין עליו במהדורת הערשקאוויטש).

עמוד קצ"ט

ג' שורות מלמטה - "שאין האושר רק לדעת" - צריך לומר "בדעת" (וכן היא ביפ"ת על דברים רבה פרשה א' סימן ד' ד"ה אילו אחר אמר הבל הבלים).

עמוד ר'

ט"ז שורות מלמטה - "כלא חשיב" - צריך לומר "חשיבין" כלשון הכתוב (וכן היא בהכת"י, וכן היא ביפ"ת שם על דברים רבה).

שורה שלאחריו - "דמשום דאקרא קמא איכא למדחי" - צריך לומר "ומשום" (וכן היא בהכת"י).

ב' שורות מלמטה - "ויש שטעו בדיעתם בחלקי העולם" - נראה דצריך לומר "בידיעתם" דהרי קאי על הקב"ה.

עמוד ר"א

י"א שורות מלמטה - "דלכסוף נתגייר והודה להקב"ה" - צריך לומר "ולכסוף" (וכן היא בהכת"י).

ה' שורות מלמטה - "דכיון שאינו מתגייר כו' שאין דבריו אלא כזיוף" - צריך לומר "נראה" (ובהכת"י כתיב נר' בקיצור), - וגם נראה דצריך לומר "בזיוף" (וכן נראה יותר מהכת"י).

עמוד ר"ב

י"ד שורות מלמטה - "דמי עדיף ממ"ש בו יודיע דרכיו למשה" - ביפ"ת על דברים רבה פרשה א' סימן ה' (ד"ה אלו אחר אמר הצור תמים) כתב "מ"ש", וזה צודק טפי כמבואר למעיין.

י"ב שורות מלמטה (בתחילתו) - "דברו כמ"ש" - צריך לומר "כמשה", וכן הוא ביפ"ת בדברים רבה שם, ובהכת"י כאן כתוב כמש', ונראה ברור שזה קיצור מתיבת "כמשה" וכמו שכתב להדיא בדברים רבה.

ט' שורות מלמטה - "אבל למשה שכתב בר" - צריך לומר "שכתוב" (כן היא בהכת"י, וכן היא בדברים רבה שם).

עמוד ר"ג

שורה ב'ג' - "דכמה שכיחי שאינן נהנין מאחרים, כגון אליהו" - חסר כאן המראה מקום, ובמהדורת הערשקאוויטש נסתבך בזה, אבל כן מבואר בחזית (פרשה ב' בפסוק סמכוני וגו' סימן ג') דאפילו נרות ואפילו פתילות היה אליהו מעביר ממקום למקום כדי שלא יטריח לכל בריה, ר' יהודה בר' סימון אמר וכי משלה אכל, והלא היא והוא משלו אכלו וכו' עיי"ש.

שורה ד' - "שהיו הדברים מיוחדים כאותן דמיית" - צריך לומר "באותן" (וכן נראה מהכת"י).

כ' שורות מלמטה - "מלבד הריסה בפנת הדת" - ביפ"ת על ב"ר פרשה י"ד סימן ו' (ד"ה אלא אמר הקב"ה שמה יקלקל) כתב: "מלבד מה שזה הריסה בפנת הדת", וזה מדוקדק יותר, וראוי להוסיפו בסוגריים מרובעות.

ז' שורות מלמטה - "שאם יחטא בהוראת טבעו" - צריך לומר "כהוראת" (כן נראה יותר מהכת"י, וכן מוכח מלשון היפ"ת בבראשית רבה שם שכתב: "כמן שמורה טבעו").

ב' שורות מלמטה - "משום דכיוצא בדברים אלו, אילו אמרן אדם יאמרם בלשון זה המאמר דברי ה' בלשון בני אדם" - הלשון מגומגם כאן, ואמנם בהכת"י כאן יש מקום פנוי (כשיעור תיבה אחת) בין תיבת "זה" לתיבת "המאמר", וכפי הנראה דילג הסופר והשמיט תיבת "סדר" מחמת קושי הקריאה או מחמת איזה סיבה שהוא, (וכדאשכחן כמה פעמים בהכת"י שהניח הסופר מקום פנוי כדי להשלים איזה תיבה או כדי לציין מראה מקום לאיזה מאמר חז"ל וכדומה), ובכל אופן צריך לומר "סדר" כמו שהוא ביפ"ת על בראשית רבה שם, וכמו שציין כאן במהדורת הערשקאוויטש אות ב'. (ואולם מה שכתב שם דיותר נראה שצ"ל "זה המאמר סדר", אין דבריו נכונים, דאדרבה טפי יעלה כהוגן לשון היפ"ת שם "משום דכיוצא בדברים אלו אילו אמרן אדם יאמרם בלשון זה, סדר [=סידר] המאמר [=בעל המאמר] דברי ה' בלשון בני אדם").

עמוד ר"ד

שורה ב' - "כולם ימשכו אחרי רוע המתחיל ודרכו" - צריך לומר "שכולם" (כן היא בהכת"י, וכן היא ביפ"ת על ב"ר שם ד"ה ואין מי שיבא).

ה' שורות מלמטה - "אמרינן בשבת פ"ב [נה ע"א] תמה זכות אבות" - צריך לומר "פ"ה", (וטעות זה נמצא ג"כ ביפ"ת על ב"ר שם. - ואולם יתכן דצריך לומר "פ"ב" שהיא ראשי תיבות "פרק במה בהמה", וכמו שרגיל בלשון היפ"ת, אלא שהסופר השמיט ב' השניה, וכמו שכתב במהדורת הערשקאוויטש במבוא הספר שמדרך הסופר לחסר אות אחת מהאותיות הכפולות שבראשי תיבות, - ולדעתי זו השערה נאותה ונכונה).

עמוד ר"ו

שורה ה'-ו' - "ואילו הקדים את אברהם לא היה אח"כ ... כדאי להבראות" - חסר כאן תיבת "אדם", וכדאיתא ביפ"ת בב"ר שם (ד"ה מכניסים את המתוקנת) "לא היה אחר כך אדם כדאי להבראות", וכפי הנראה דילג כאן הסופר על תיבת "אדם", ולא מיסתבר שהושמט בכוונה, דהא אח"כ כתב "ועוד שהיה מקלקל העולם", וזה ודאי קאי על אדה"ר.

ה' שורות מלמטה - "לא שנתחדשה לו ידיעה ונשתנה מחשבו" - נראה דצריך לומר "מחשבתו" (וכן צריך לתקן ביפ"ת על בראשית רבה פרשה כ"ד סימן ה' ד"ה חזר הקב"ה).

שורה אחרונה - "ולזה לא נתן לו התורה מתחלה כשצוה על ו' מצות, שהוא ידע שיעבור, וצוהו על אלו לבד" - המשך הדברים כאן אינו מובן כל כך, ואולי יש כאן טעות סופר, וצריך לומר "ומכל מקום" לא נתן לו התורה וכו', ובזה מובן היטב כוונתו, דוק ותבין. (וכן יש לתקן ביפ"ת על בראשית רבה שם).

עמוד ר"ז

ה"א שורות מלמטה - "להיות מניין תרי"ג" - צריך לומר "מנין" (וכן היא בהכת"י).

טור ב' ד"ה לבניו, שורה ז' - "שעשו להם" - צריך לומר "שנעשו" להם, וכדאיתא ביפ"ת על בראשית רבה שם (ד"ה לבניו).

ו' שורות מלמטה (בסופו) - "אבל באדם הראשון" - בהכת"י ליתא לתיבת הראשון, (וכן ביפ"ת בב"ר שם ליתא).

שורה אחרונה - "וא"ת ומאי קושיא" - צריך לומר "קל וחומר", (וכן היא ביפ"ת על ב"ר שם ד"ה שני בנים נתתי לו וכו', - ובהכת"י כאן כתיב קו', והקו שבסופו איננו סימן לקיצור תיבה, אלא לראשי תיבות "ק"ו", ובהכרח צריך לומר כן [ולא שיש טעות ביפ"ת שם בב"ר], דהא במדרש כאן ליכא שום קושיא, אלא קל וחומר היא דקאמר, וכן מוכח ממה שכתב היפ"ע בסמוך "דלא דמי לק"ו דר' יהודה ברבי סימון", וזה פשוט וברור).

עמוד ר"ח

שורה י"ג מלמעלה - "העקידה בשער י"ב שבטבע הדורות מתוקנים והולכים תמיד" - צריך לומר "י"ג", ותמצית דבריו שם דהעולם הוא בדמיון האדם בבחינת זמנו בכללו וחלקיו, וכמו שעל שנות האדם נאמר ימי שנותנו בהם שבעים שנה, כן נאמר במעשה בראשית כי ששת ימים עשה ה' את השמים את הארץ וכו', והוא על דרך כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול וכו', ואמרו ז"ל שיתא אלפי שנים הוי עלמא וחד חרוב, כלומר חרב מעסקי העולם ודמיונותיו, והנה הרמב"ן ז"ל בפ' בראשית חילק כל מעשה ימי בראשית על אלפי העולם אחד לאלף, עד האלף השביעי שכולו שבת עיי"ש, והנה הוא מבואר כי עשירות שנות חיי האדם שהוא העולם הקטן, אינם שווים אליו לפי שכלו ומעלליו, כי הנה העשור הראשון וחצי השני או רובו כולו הולך בהבל ובהלה בגידול ושעשוע הילדות ותעתוע הנערות, אשר אי אפשר בענין אחר מהכרח התולדה וכו', אמנם משם ואילך הנה השכל הולך ומתחזק, והוא משתנה בעצמו ונהפך לאיש אחר, ויבוש ממעשה ילדותו ותעתועיו, וכן היה ענין העולם הכללי בלי ספק, כי הנה האלף הראשון ורוב השני היה העולם נעור וריק ממוסר השכל, ולא היה להם כח לעמוד על טוב החיות, לא עם עצמם ולא עם זולתם, כי קשה הדבר לעמוד על כך בתחלתם, ולזה היה מה שהיה מהשחתתם, וכמו שאמרו ז"ל עליהם שני אלפים תוהו, עכ"ד עיי"ש.

שורה כ"ד מלמעלה - "שהוא מוכן דהיינו תולדות" - צריך לומר "מובן", (וכן היא ביפ"ת שם בב"ר בדפוס ראשון) - וכוונתו מובין שרצה לומר דלא הוצרך הכתוב להזכיר בפירוש מהו הדבר אשר מנע ה' מאדם, כי הוא מובן מאליו דקאי אתולדות.

בקטע הבא ריש סימן ה', בתחילת הדיבור - "ראוים היו ישראל כו", "וא"ת היינו הכל עשה יפה בעתו" - צריך לומר "והיינו את הכל עשה יפה בעתו", - והנה במהדורת הערשקאוויטש תיקן כן מדנפשיה מצד השערה, והאמת אתו, אבל לא הרגיש שכן תוקן ג"כ בהכת"י שניתוסף למעלה מלת "הינו" אחר האות ו' של "וא"ת", ופשוט שרצה לתקן בזה דצריך לומר והינו את הכל וכו', אלא שכנראה שכחו למחוק ב' הקוים שעל תיבת "וא"ת" בכדי שתשאר מלת "את", או לפי שקשה למחוק הקוים כי תתקלקל בזה הכת"י, וסמכו על המעיין.

י"ב שורות מלמטה (בסופו) - "וי"ל דהתם לענין נתינת התורה פירש הקב"ה" - צריך לומר "ע"י" (וכן היא בהכת"י).

עמוד ר"ט

שורה ט"ו מלמעלה - "אלא פירוש מיד לשקבלו התורה" - צריך לומר "כשקבלו" (וכן היא בהכת"י, - אלא שהקו הארוכה שיש שם למעלה מאות הכ' [עד שנראית קצת כאות ל'] שייכת לאות ה' מתיבת "צריכין" אשר בשורה הקודמת עי"ש).

עמוד ר"ב

שורה י"א מלמעלה - "שיהיה בתשובה" - צריך לומר "ויהיה" (וכן היא בהכת"י).

שורה כ"ו מלמעלה - "איפשר משום דלא נאמר טוב על אדם" - צריך לומר "ואיפשר" (וכן היא בהכת"י כשתעיין היטב, - ובכן סרה מה שהעיר במהדורת הערשקאוויטש באות ד' ובאות ה' שניהם גם יחדיו, כי לפי מה ששיער שיש כאן חסרון הדומות (מצד גמגום הלשון, והיינו כפי מה שהעתיק "איפשר" בלי ו' החיבור), נמצא שכבר הביא היפ"ע מה שכתב בב"ר פרשה ח' סימן ה' (ד"ה מאד הוא אדם) דדריש וירא אלהים וגו' שראה דעת כל מלאכי השרת וכו', ולכן הוצרך לדחוק בכוונת היפ"ע במה שכתב "ובבאורי לב"ר פ"ח סימן ה' כתבתי עוד בזה", אבל האמת יורה דרכו, כי כאן לא הביא היפ"ע מתחילה הך פירוש דדריש וירא אלהים וגו' שראה דעת כל מלאכי השרת וכו', ורק אח"כ כתב "ובבאורי לב"ר פ"ח סימן ה' כתבתי עוד בזה", והוא עצמו אותו פירוש שכתב שם בד"ה מאד הוא אדם, ולפי"ז אתי שפיר דברי היפ"ע כאן בלי שום גמגום, והכל על מקומו יבוא בשלום).

שורה ל"א - "ואף לפי הרמב"ן" - צריך לומר "לפירוש" (ובהכת"י כתיב בקיצור לפי).

עמוד ר"ג

שורה ה' מלמעלה - "כדגרסינן בחגיגה פ"ב, [ברכות יז, ע"א] אין למעלה לא קנאה כו" - כן הוא בחגיגה שם דף טו. גמירא דלמעלה לא הוי לא ישיבה ולא תחרות וכו', ובעין יעקב הגירסא: גמירי דאין למעלה לא עמידה ולא ישיבה ולא קנאה ולא תחרות וכו', (אלא דבעין יעקב שלנו תיבות "ולא קנאה" הוא בסוגריים, אבל בדפוסים הראשונים איתא כן, וברור שלזה נתכוון היפ"ע כאן).

שורה כ"ו מלמעלה (בסופו) - "כענין תינוקות" - צריך לומר "התינוקות" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רט"ז

שורה י"א - "אחי אמו" - צריך לומר "אמי" (וכן היא בהכת"י).

ב' שורות מלמטה (בסופו) - "עד עלמי עלמא" - צריך לומר "עלמיא" (כן הוא בתרגום שם, וכן נראה קצת בהכת"י כאן שניתוסף אות י' עי"ש).

עמוד רי"ט

שורה י"ז - "מדכתיב וכדברך עשיתי" - צריך לומר "ובדברך" (שכן היא לשון הכתוב, ומהכת"י אין הכרע).

עמוד ר"כ

ז' שורות מלמטה (בסופו) - "דמעשה ידיה עדיף מתלמודיה. דהשתא גם לפי מה שפירש ר"ת... - הניקוד (.) כאן שלא במקומו והיא טעות גמור, אלא צריך להיות אחר תיבת "דהשתא", כי מלת "דהשתא" קאי אשלפניו, וכוונתו לומר דמעשה ידיה עדיף מתלמודיה שלומד השתא, ואח"כ כתב "גם לפי מה שפירש ר"ת וכו' נחא נמי". (אבל אי מלת "דהשתא" נמשך אשלאחריו אין הלשון עולה יפה כלל כמבואר למעין).

ג' שורות מלמטה - "דומה לו בכלי קטון" - צריך לומר "ככלי" (כך היא לשון הגמרא בברכות, וכן היא בהכת"י כאן).

עמוד רכ"א

שורה ב' - "תורה על היות העולם" - צריך לומר "הורה" (וכן היא בהכת"י).

שורה כ"ד (שורה האחרונה של קטע זו) - "יראה ה' היא חכמה" - צריך לומר "החכמה" (וכן היא בהכת"י).

בקטע הבא ריש סימן ג', שורה ראשונה "היך מרי אמר אילין קרייא ומסר ליה ואילין קרייא יתירתא" - נראה כמעט ברור דצריך לומר "ואילין" (ואף דבהכת"י נראה קצת כאות ד', אבל יתכן נמי שהיא אות ו' עיי"ש), - וכן מיסתבר, דהא מלת "ואילין" אין לו מובן כאן, וגם בכל הדפוסים של המדרש כתיב "ואילין", - וכן מוכח מדברי הי"ע עצמו, שהרי תירגם כאן לשון המדרש בהמשך דבריו, ולהלן בשורה ד' כתב "ועוד הוסיף לו הני קראי", והיא פירוש לתיבות "ואילין קרייא יתירתא".

ג' שורות מלמטה - "משום דשינוי דיום והלילה" - צריך לומר "היום" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רכ"ב

טור א', ט"ו שורות מלמטה - "שהדבר היותר שלם במציאות המשתנה היא הנפש השכלית" - צריך לומר "שבמציאות" (וכן היא בהכת"י, - ודלא כמו שכתב במהדורת הערשקאוויטש אות ב' דבהכת"י כתיב "שמציאות", וממילא אין צורך בתיקונו).

ז' שורות מלמטה (בתחילתו) - "לכן הזכיר כאן" - צריך לומר "ולכן" (וכן היא בהכת"י).

טור ב', שורה ט"ו מלמעלה (בתחילתו) - "חסרון מעשה ה" - צריך לומר "במעשה".

שורה ט"ז (בתחילתו) - "יתישבו האנשים ליראתו" - צריך לומר "יתישרו" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רכ"ג

שורה י"א - "שהוא התחיל וירד ... הר סיני" - צריך לומר "על" הר סיני.

עמוד רכ"ה

ט' שורות מלמטה - "ולדעת האומר שלא היה חלום זה נבואה ממש, כי מהחלומות הצודקים" - זה טעות, וצריך לומר "רק" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רכ"ו

ה' שורות מלמטה - "שתהיה הליכתו משם עד האבל ביום הוא דרך נס, אלא מציאותו הריגתו היה בנס" - צריך לומר "האהל" (וכן היא בהכת"י). - ובתיבת "הוא" נראה דיש להוסיף אות ה' בתחילתו ולכתוב "ההוא", דבזולת זה הלשון מגומגם כמבואר. - ובתיבת "מציאותו" נראה דו"ו אחרונה היא מיותר ונכתב בטעות.

עמוד רכ"ח

שורה ג' (בסופו) - "ומשני דסבר" - צריך לומר "סבר" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רכ"ט

י"א שורות מלמטה - "ומשום דאיכא למימר דוילדו דכתיב התם [בראשית כ, יז], היינו לידה ממש" - צריך לומר "דוילדו", דבקרא שם כתיב "וילדו", ובהכת"י נכתב בטעות "דוילדו" בוי"ו יתירה. - ותיבת "היינו" היא ג"כ טעות סופר, וצריך לומר "אינו", (ובהכת"י כתיב "הינו" ביר"ד אחת לבד, אלא שנתחלף אות א' בה'), - וכוונת הי"ע בזה, דמשום דאיכא למידחי ד"וילדו" דכתיב התם אינו לידה ממש, אלא הרוחה, וכמו שפי' בתרגום אונקלוס שם והובא ברש"י שנפתחו נקביהם והוציאו והיא לידה שלהם, ולפי"ז לא מיירי התם מפקידת עקרות, לכך מייתי המדרש מוה' פקד את שרה וגו', דמינה שמעינן דפירוש "וילדו" הולדה נמי, וכדמוכח מגמרא דפרק החובל וכדמפרש ואזיל.

עמוד ר"ל

שורה ד' - "דהיה סגי דלימא" - צריך לומר "דהוה" (וכן היא בהכת"י).

שורה י' - "שחלוקה זו יותר פשטה" - צריך לומר "פשטה" (וכן היא בהכת"י, ובמהדורת הערשקאוויטש נדפס בטעות "פשיטה").

שורה י"ב - "מאי חידושא רשע רודף צדיק" - צריך לומר "דרשע" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רל"א

שורה ט"ו מלמעלה - "ופשיטא דנח לא חטא כהנה" - צריך לומר "בהנה" (כן היא בהכת"י, וכן היא ביפ"ת על ויק"ר פרשה כ"ז סימן ה' ד"ה תדע לך שכן הוא).

י"ז שורות מלמטה - "לא היה ד' בוחר יותר במשה" - צריך לומר "ה' " (כן היא בהכת"י, ובכלל אין דרך היפ"ת לכתוב בשום מקום ד' על הקב"ה).

עמוד רל"ג

שורה י"ט-כ' - "כי מקום הצדק שם הרשע" - צריך לומר "שמה" וכלשון הכתוב. (ומה שהעיר במהדורת הערשקאוויטש כאן אות ב' דבהכת"י כתיב שה' ותוקן עפ"י יפ"ת בויק"ר פרשה ד' דשם כתיב "ש"ה", - אין צורך להערה זו כלל, כי הדבר פשוט דהקו שגרשם בהכת"י אחר תיבת שה' היא במקום ב' קוים הראויים להיות באמצעו, וכדאשכחן פעמים רבות בהכת"י שלא דקדקו בזה כלל, ולמותר לציין דוגמאות לזה כי הם רבים מאד, וגם פשוט דבמקום "שם הרשע" צריך לומר "שמה הרשע", וכלישנא דקרא כאן, וזה פשוט וברור).

ו' שורות מלמטה - "והמפרש פירש בשער התוך, היא השער שהיה בחומה האמצעית" - במהדורת הערשקאוויטש כאן (אות ג') כתב שכן נמצא בפירוש הרד"ק שם בירמיה, - והנה גם במצודות דוד שם פירש כן, וזה לשונו: בשער התוך, הוא השער שהיה בחומה האמצעית כי שלש חומות היו בירושלים עכ"ל, וזה ממש כלשון היפ"ע כאן, אבל ברד"ק שם לא כתב כלשון זה ממש, אלא זה לשונו: "והנכון שהיה משערי ירושלים שנאמר ויבאו וישבו, בכניסתם בעיר אחר שהבקעה העיר ישבו בשער התוך", - ואולם סוף דברי היפ"ע כאן (בשורה שלאחריו) שכתב "וזה נכתב להודיע שנתקיימה נבואת ירמיה שניבא ויבאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלים", זה נמצא ברד"ק שם, - וכפי הנראה נתכוון היפ"ע כאן לתרווייהו, וכן מוכח מלשונו ביפ"ת על ויק"ר פרשה ד' סימן א' (ד"ה ששם חותכים) שכתב "והמפרשים פי' בשער התוך היא שער שהיה בחומה האמצעית", ולפי"ז צריך לכתוב גם כאן "והמפרשים פירשו" ולא "והמפרש פירש", - ובהכת"י כאן כתיב והמפ' פי', ולא ידעתי מהיכן שפט שזה קיצור מתיבת "והמפרש פירש" דייקא, ולא "והמפרשים פירשו" כמו שהיא ביפ"ת שם.

עמוד רל"ו

טור ב', שורה ראשונה (בתחילתו) - "שנאמר קח את כל הראשי העם" - צריך לומר "ראשי", שכן היא לשון הכתוב (וכן היא בהכת"י).

שורה ג' - "ודלא כמ"ש המפרש שלא נידון אחד מהעם ע"י מעשה זמרי" - כוונתו להרמב"ן שם בפסוק ה', - ומה שסיים "וביני ביני חסך עליהם ענין פנחס", תיבת "חסך" היא מלשון הרמב"ן שם, ולפי"ז אין צורך לתקן (חסך) [נתחדש].

ו' שורות מלמטה - "דלא היה לו להמיתן ברגע" - צריך לומר "כרגע" (כן היא בהכת"י, וכן היא ביפ"ת על ויק"ר שם [בדפוס ראשון קושטא ת"ח] ד"ה שם ויהיו המתים במגפה).

שורה אחרונה - "מהלכד בזנות שהיה ... לבנות מואב" - חסר כאן תיבת "בעצת", וכמו שהעיר לנכון במהדורת הערשקאוויטש (אות ב') דבהכת"י יש ריוח בין תיבת "שהיה" ותיבת "לבנות", וצריך לומר "בעצת" כמו שהיא ביפ"ת על ויק"ר פרשה ד' סימן א' (ד"ה שם ויהיו המתים במגפה), - ומה שהעיר דביפ"ת שם כתיב "שהיה בעצמו לבנות מואב", וכתב דאולי צריך לומר "בעצת", - כן הוא להדיא ביפ"ת שם בדפוס ראשון.

עמוד רל"ז

שורה י"ז מלמעלה (בתחילתו) - "מפני היותה ביד האדם מטעם שכונה או מצרנות הוא" - מה שהעיר במהדורת הערשקאוויטש (אות ג') דיש לתקן "האם", יפה כיוון, שכן הוא ביפ"ת על ויק"ר שם בדפוס ראשון, אלא דשם כתיב ג"כ "מ"ט" כמו בדפוס שני, וכנראה שהיה כתוב בהכת"י מט', והמדפיסים טעו שזה הוראה לראשי תיבות, אבל כאן בהכת"י של יפ"ע כתיב מפורש "מטעם".

שורה כ"א (בתחילתו) - "נתינת התורה לעשות צדקה וחסד עם ישראל בהשלים אותם ..." - חסר כאן תיבת "בה" (כן היא בהכת"י כשתעיין היטב, וכן היא ביפ"ת על ויק"ר שם), - וכוונתו לומר שתכלית נתינת התורה היא לעשות צדקה וחסד עם ישראל בהשלים אותם בה, דהיינו על ידי התורה.

ו' שורות מלמטה (בתחילתו) - "כי כשהגשמה עולה למעלה בכל לילה מקטריגין עליה שלא תשוב" - ביפ"ת על ויק"ר שם (בב' הדפוסים) כתיב "מקטריגים", וזה צודק טפי לפי סיגנון הלשון כמבואר למעיון, ומהראוי לתקנו כאן.

ה' שורות מלמטה - "שבשכר הצדיקים הדין שלא תהיה קנתוריא עליו, ידחה ה' קנתור שכנגד הנפש" - צריך לומר "הצדיקים" (וכן היא בהכת"י), - ולפי"ז מובן שפיר דברי היפ"ע כאן, וכוונתו לומר דלכן בשמירת הדין תשמר הנפש, שבשכר הצדיקים הדין, כלומר שעושין משפט צדק שלא תהיה קנתוריא עליו, ידחה ה' קנתור שכנגד הנפש, (ובכן אין צורך כלל במה שכתב במהדורות הערשקאוויטש כאן אות ד'). - ומיהו ביפ"ת על ויק"ר (בב' הדפוסים) כתיב "הצדיקים", וכנראה טעו בזה המדפיסים, וצריך לומר "הצדיקים" כמו שהיא בהכת"י כאן.

עמוד רמ"א

טור ב', שורה ט"ז מלמעלה - "הרגו למי אין לו דת" - צריך לומר "שאין" (וכן היא בהכת"י).

ד' שורות מלמטה - "שלימות בלי חטא" - צריך לומר "שלימה" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רמ"ב

ט' שורות מלמטה - "שלא בראוי שימותו הרשעים לבדם" - צריך לומר "כראוי" (וכן היא בהכת"י, ואם שאין כל כך הכרע לזה מצד הדמיון של אות ב' ואות כ' בהכת"י, אבל בכל אופן מצד סיגנון הלשון כאן יצדק טפי מלת "כראוי").

ד' שורות מלמטה - "כי מקרה אדם ובהמה שוה, בהיות משפטם בשמיים" - צריך לומר "בשמיני" (וכן היא בהכת"י), וכוונתו דהדמיון שיש באדם ובהמה הוא בנוגע למשפטם ביום השמיני, וכמבואר במדרש כאן.

באותו שורה - "וזה מענין רחמי ה' עליהם ששוה" - צריך לומר "בשוה" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רמ"ג

שורה י"ד מלמעלה - "משום בהמה שדינה בשחיטה" - צריך לומר "שדרכה" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רמ"ד

ט"ו שורות מלמטה - "ולא יהיה מצטער" - צריך לומר "שלא" (כן היא בהכת"י כשתעיין היטב, וכן היא ביפ"ת על ב"ר פרשה י"ז סימן י' ד"ה וע"ד הדרש).

ח' שורות מלמטה - "שהיה הנשמה בפני עצמו" - צריך לומר "נשמר" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רמ"ה

טור א', שורה כ"ה - "אבל לרבי אליעזר אין טעם כלל" - צריך לומר "לרבי חייא" (וכן היא בהכת"י, אלא דשם כתיב "לר"ח" בקיצור, וכן היא ביפ"ת על בראשית רבה פרשה י"ב [סימן י"א ד"ה כל מה שיש בשמים], אלא דשם הגירסא רבי הונא במקום רבי חייא), - והדבר מוכר, דהא אליבא דר' אליעזר לא קשה כלום כמבואר.

ג' שורות מלמטה - "נראה ודאי דבהא פליגי עם רבי יהושע" - צריך לומר "פליג" (וכן היא ביפ"ת על בראשית רבה שם, ובהכת"י כאן הוא טעות סופר).

טור ב', שורה א' (בתחילתו) - "ברא ד' השמים" - צריך לומר "ה'" (כן היא בהכת"י, וכן היא ביפ"ת שם בב"ר, וכן דרך היפ"ת בכל מקום לכתוב ה' ולא ד').

ט"ז שורות מלמטה - "מנא ליה לרב ז"ל דר' אליעזר סבר..." - צריך לומר "להרב", וכמו שכתב בג' שורות לאחריו "ואם כוונת ר' אליעזר כדברי הרב".

ח' שורות מלמטה - "דאל"כ מצי למימר שיהיו התולדות מהשמים או מהארץ" - צריך לומר "מה לי" (ובהכת"י כתיב בקיצור "מ"ל", וכן ביפ"ת על בראשית רבה כתיב "מ"ל", ולפי סיגנון הלשון והמכוון נראה ברור שזה ראשי תיבות "מה לי", דוק ותבין).

עמוד רמ"ו

טור ב', שורה כ"ה מלמעלה - "דלא מיירי הכא" - צריך לומר "מיירר" (כן היא בהכת"י, וכן היא ביפ"ת על ב"ר שם).

עמוד רמ"ז

שורה ח' - "ויהיה מבדיל" - צריך לומר "ויהי" (כן היא בהכת"י, וכן היא ביפ"ת על ב"ר שם).

י"ג שורות מלמטה - "ואע"ג דקרא לא מיירי בה, לדדיה אין צורך לפי שהענין מוחש" - הלשון מגומגם כאן ואינו מובן, ונראה דצריך לומר "דלדיה" (וכן היא ביפ"ת על ב"ר שם), והכינוי של "לדידיה" לא קאי על רבי יהושע, אלא על השלג הנוהג עכשיו, וכוונתו לומר דאע"ג דקרא כי לשלג יאמר הוה ארץ לא מיירי בשלג הנוהג עכשיו, כי לדדיה - כלומר לשלג הנוהג עכשיו - אין צורך לקרא לפי שהענין מוחש, וא"כ לכאורה לא ה"ל לר' יהושע לאתויי הך קרא דמיירי מהשלג שברא ה' בתחילה, דהא מינה ליכא ראייה לפי תירוץ זה של היפ"ע, מכל מקום הביא הך קרא משום דפשטיה מסייע לענין זה ג"כ, והיינו משום דפשטיה מיירי בשלג הנוהג עכשיו. - כך נראה לי בכוונתו.

עמוד רמ"ח

שורה ה' - "אבל מכאשר ... לא משמע אלא ירידה" - חסר כאן תיבת "ירד" (ואיתיה ביפ"ת על ב"ר שם).

שורה כ"ב - "אי נמי כמ"ש המפרש להלכות יסודי התורה בפ"ג [...] - צריך לומר "[הלכה א']".

י"ב שורות מלמטה - "אבל האמת שהיא עצם נבדל עומד בעצמה" - צריך לומר "בעצמו" (וכן היא בהכת"י), והדבר מוכרח לכאורה, שהרי כתב "עומד" לשון זכר, וא"כ לא שייך לומר אחריו "בעצמה" לשון נקבה, אך כיון שכתב "שהיא" לשון נקבה, לכאורה יצדק טפי לכתוב "עומדת בעצמה", וגם בשורה הבאה כתיב "ובמותו תחזור להיותה נבדלת עומדת בעצמה כבתחלה", אשר על כן נראה דגם כאן צריך לתקן "עומדת בעצמה".

ב' שורות מלמטה - "כי מה ענין חבישות" עם הליכה וקלוע" - צריך לומר "חבישה" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רמ"ט

שורה י"ז - "הוא שאמר אביגיל לדוד" - צריך לומר "שאמרה" דהא אביגיל נקבה היתה, (וכן היא לשון המדרש בפנים, ופשוט שזה טעות המעתיק).

שורה אחרונה (בסופו) - "אלא ביקש שתהיה גידונית והצער מתמיד" - צריך לומר "בצער" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רנ"א

טור א', שורה ז' - "ובקנתור איוב לרעיו על כיוצא בזה" - צריך לומר "ובקנתור" (וכן נראה מהכת"י).

שורה אחרונה (בתחילתו) - "דרעיוניה על משכביה סליק" - בהכת"י כתיב "דרעיוני".

עמוד רנ"ג

י' שורות מלמטה (ב' שורות קודם לסימן ב') - "תורה. (ולא) נביאים וכתובים" - במהדורת הערשקאוויטש (אות ג') כתב דלכאורה תיבת "ולא" היא טעות סופר, וצריך לומר "וגם", וכדמוכח מדיבור הקודם. - והנה לדעתי ברור שהדיבור הלז היא המשך מדיבור הקודם ואיננו דיבור חדש כלל, אלא שהסופר טעה ועשאו דיבור חדש בחושבו שדברי היפ"ע כאן סובבים על תיבת "בתורה" שנזכר במדרש כאן, - אבל האמת יורה דרכו שזה המשך מדיבור הקודם, ודברים אלו "תורה ולא נביאים וכתובים" היא המשך מהעתקת לשון רש"י במס' קידושין [ל' ע"א] שהביא היפ"ע לעיל, וקאי על הא דקאמר שם רבא מקרא זו תורה, ועל זה פירש"י תורה ולא נביאים וכתובים, (וזה כדרך היפ"ע בכמה מקומות שמעתיק דיבורי רש"י זה אחר זה בשטף), ושוב אח"כ כתב היפ"ע דעל אלה שאינו חייב מדאורייתא קאמר הכא דראוי לו ללמדו וכו'. - ובכן אין כאן שום טעות הדפוס בדברי היפ"ע. (ובלאו הכי מיסתבר שזה דיבור אחד עם הקודם, דאם לא כן מה חידש היפ"ע בדיבור הלז, והלא כבר כתב בדיבור הקודם דתורה דקאמר הכא היינו כלל תורה סתם דהיינו נמי נביאים וכתובים, ומה הוסיף בדיבור הלז, אבל לפי הנ"ל מובן שפיר, כי היא סיום דבריו אחר שהעתיק דברי רש"י הנ"ל, - וזה ברור ותו לא מיד). [ומזה יהיה ראייה שלא נכתב כל הספר על ידי רבינו בעצמו, כי הוא עצמו בודאי ידע שזה שייך לדברי רש"י]

הנ"ל, ולא היה עושה מזה דיבור חדש, וזה דלא כמו שכתב בהמבוא למהדורת הערשקאוויטש (פרק ח') שהכת"י הוא מרבינו בעצמו].

ח' שורות מלמטה (שורה ראשונה של הקטע של סימן ב', בתחילתו) - "בהרוגי מלכות. אמר קרא, על שמקיימין התורה והמצות" - צריך לומר "אומות העולם" (ובהכת"י כתיב "א"ה" ולא "א"ק", והאמת אגיד כי במושכל ראשון חשבתי שזה ראשי תיבות "אמר הכתוב", אבל שוב התבוננתי דלפי"ז אין המשך לשון היפ"ע עולה כהוגן, דמה כוונתו באומרו "על שמקיימין התורה והמצות", ובפרט מלת "על" אינו מתיישב יפה, ומלבד זה אין דרך היפ"ע בשום מקום לכתוב "א"ק" או "א"ה" לקיצור של "אמר קרא" או "אמר הכתוב", - אבל האמת יורה דרכו שהיא ראשי תיבות "אומות העולם", ולפי"ז מובן היטב המשך דבריו, שרצה לומר שהם נהרגים "על" שמקיימין התורה והמצות. - וכוונתו בזה לאפוקי דלא תטעה לומר דקאי על הרוגי מלכי ישראל, כגון שמרדו במלך ונתחייבו מיתה, שגם הם נקראים "הרוגי מלכות" כמבואר במס' סנהדרין [דף מ"ח ע"ב] עיי"ש).

עמוד רנ"ח

י"א שורות מלמטה (בתחילתו) - "ועוני וחלאים וזלתם" - צריך לומר "וזולתם" (כן היא בהכת"י, וכן היא ביפ"ת על שמר"ר פרשה מ"א שם ד"ה חמשה מלאכי חבלה וכו').

עמוד רנ"ט

י"ד שורות מלמטה - "דגדולים צדיקין במיתתן" - צריך לומר "צדיקים" (ובהכת"י כתיב בקיצור צדיקי, ולא ידעתי מה ראה להשלימו "צדיקין" שלא כרגיל, - ואיברא דביפ"ת על שמר"ר פרשה מ"ד סימן ב' [ד"ה הוי ושבח אני את המתים] כתיב "צדיקין", אבל ערבך ערבא צריך, דיתכן דגם שם הוא טעות הדפוס או טעות המעתיקים, ובכל אופן כאן דכתיב צדיקי ודאי עדיף להשלימו "צדיקים").

ג' שורות מלמטה - "דאטו הנעדר טוב מהצדיקים המתים והחיים. אלא ודאי דאע"ג דנוח לאדם שלא נברא..." - בהכת"י כתיב "ח"ר" [=חס ושלום] ולא "א"ר" כאשר טעה במהדורת הערשקאוויטש, (וכן היא ביפ"ת על שמר"ר פרשה מ"ד סימן ב' [ד"ה כנגד מי אמר שלמה וכו' עיי"ש], - וכמוכח דלפי"ז צריך להסיר הנקודה (.) שאחר תיבת "והחיים" ולשמו אחר תיבת "ח"ר").

עמוד רס"א

שורה האחרונה - "ר' יודה בר אלעי ורבנן" - צריך לומר "ורבנן" (כן היא בהכת"י, וכן היא לשון המדרש בדפוסים הישנים).

עמוד רס"ב

ב' שורות מלמטה (בסופו) - "וכדרך שנתישבו לשונות ר' יהושע" - צריך לומר "לשיטת", (וכן היא בהכת"י כשתעיין היטב, והגם שאין דרך היפ"ע לכתוב תיבת "שיטת" מלא ביר"ד, אבל בכאן נראה ברור שצריך לומר כן, כי תיבת "לשונות" לא יצדק כאן. - זאת ועוד, כי בדיבור הסמוך [ד"ה פתר קרייא ביחזקאל] שורה ג' כתב ג"כ "בשיטתם" מלא ביר"ד. - ואגב בהכת"י שם נראה יותר דכתיב "כשיטתם" בכ"ף, אבל אין כל כך נפק"מ ביניהן וד"ק).

עמוד רס"ד

שורה י"ב - "דהוי במי שהיה יגע בתורה ופירש" - צריך לומר "כמי" (וכן היא בהכת"י), וכוונתו לומר דאותו שמת בלי תשובה הוה כמי שיגע בתורה ופירש ממנה.

שורה כ"ד - "דמהי דייק דמיירי ברשע" - נראה דצריך לומר "בעתיד", דהא גם לפי פירוש היפ"ע הא דכתיב "חובק את ידי" מיירי ברשע, ועל כרחך צריך לומר כן, דהא קאי על הכסיל דכתיב ברישא דקרא, והכסיל היינו רשע שגנב והרג, אלא דלפירוש היפ"ע מאי דכתיב "חובק את ידי" מיירי בההוא, דהיינו בזמן שהוא חי ומרשיע ואינו עושה תשובה, ורק סיפא דקרא "ואוכל את בשרו" מיירי בעתיד כשיראה את חבירו בכבוד, ועל זה לא קשה מהי דייק דקאי אלעתיד, דהא בזמן שהוא מרשיע אינו אוכל את בשרו, ועל כרחך דמיירי לעתיד, משא"כ לפי גירסת בעל אות אמת ברות רבה דגם הרישא מיירי בעתיד, על זה הקשה היפ"ע מהי דייק דמיירי בעתיד. - כן נראה לי נכון בכוונתו.

ב' שורות מלמטה - "שעי' רגילות בהן יש לו נחת רוח" - ביפ"ת על ויק"ר פרשה ג' סימן א' (ד"ה טוב מי ששונה) כתיב "רגילות", וזה יותר נכון לפי סיגנון הלשון.

עמוד רס"ה

שורה ט' - "וטעמא דמיכליין" - צריך לומר "דמיכליין" (כן היא בהכת"י, וכן כתב ב' שורות שלפניו "והיינו בר מיכליין").

י"א שורות מלמטה - "דומיא דגייפא בחזורין דהוו קנינה, ודאי לא אתי שפיר אלא לשטת התוספות" - הפיסוק (,) כאן שלא במקומה הראוי, וצריך להיות אחר תיבת "ודאי".

עמוד רס"ז

שורה י"ב-י"ג - "איך יצדק עליהם אומר יפה זה מזה" - צריך לומר "אומר" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רס"ח

שורה ט"ו - "אם שמזה תמשך לנו תועלת" - צריך לומר "תמשך" (וכן היא ביפ"ת על ויק"ר פרשה ג' סימן א' ד"ה טובה דריסה [הב'], - ואיברא דבהכת"י כאן נראה קצת כאות ת', אבל טפי נראה שהיא אות נ', אלא שנתארכה קצת למטה לצד שמאל, וכדאשכחן כיוצ"ב כמה פעמים בהכת"י. - וכן מיסתבר, כי מלת "תמשך" אינו עולה יפה כאן, דהא מיירי מהעבר).

עמוד רס"ט

ז' שורות מלמטה (בסופו) - "ומפני שאינה צריכה לכפרה היא נקראת ברצון גמור" - נראה דצריך לומר "נקרבת".

ה' שורות מלמטה - "כדאיתא בתו"כ [ע' יומא לו ע"א] - במהדורת הערשקאוויטש (אות ג') כתב שלא מצא כן בתורת כהנים אלא ביומא ל"ו ע"א. - ואישתמיטתיה דכן היא בתורת כהנים פ' ויקרא (דיבורא דנדבה פרק ד' סימן ח') זה לשונו: ונרצה לו, מלמד שהמקום מרצה לו, ועל מה המקום רוצה לו וכו', על מצות עשה ועל מצות ל"ת שיש בה קום עשה.

עמוד רע"א

שורה ג' - "ומ"מ איפשר יהיה דומה לו בעולם" - צריך לומר "היה" (וכן היא בהכת"י).

שורה ט"ז - "ועוד מאי גם בן ואח אין לו, מיבעי ליה" - הדברים כפי שנכתבו כאן אין להם הבנה כלל, ואמנם בפנים הכת"י יש קו למעלה מתיבת "בן" עיי"ש, וברור אצלי שזהו הוספת אות ו' קודם לתיבת "בן", ובכן יתבאר דברי היפ"ע כאן בשופי, וכך צריך לומר: "ועוד מאי גם, ובן ואח אין לו מיבעי ליה", וכוונתו דתיבת "גם" למה לי, הול"ל "ובן" ואח אין לו, (ובכן צריך להסיר הפיסוק שאחר תיבת "לו" ולשמו אחר תיבת "גם").

עמוד רע"ב

שורה י"ז מלמעלה - "כפי הבנת המקבלים" - צריך לומר "הכנת" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רע"ד

שורה כ' (בסופו) - "יראה דלאו יהיה שעושה כמעשיו בעי הכא" - הלשון מגומגם, ונראה דצריך לומר "דלאו שיהיה עושה כמעשיו בעי הכא".

שורה כ"ט - "גם לא הוצרך לפרש ואין שני, שאין לו בן זוג, דמפורש די"ל הכי" - בהכת"י כתיב דמפו', ולא מיסתבר שזה קיצור מתיבת "דמפורש" דהא אין זה מפורש ממש (וגם אין זה סיגנון לשון היפ"ת), ובמהדורת הערשקאוויטש (אות ב') כתב דלכאורה הוא קיצור מתיבת "דמפורסם", אבל גם זה לא נהירא, וטפי נראה שנתחלף בהכת"י אות ב' בפ', וצריך לומר דמבו', והיא קיצור מתיבת "דמבואר".

עמוד רע"ה

שורה ג' - "דהיכי היה שייך ביה בן זוג" - צריך לומר "הוה" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רע"ט

שורה כ"ז מלמעלה - "אלא לאורויי אתא, מי הם טובים השנים. דהכוונה בזה, דהיינו אותן שניתן להם משה דאיקרי טוב" - צריך לומר "דקרא" (וכן היא בהכת"י, אלא דשם כתיב בקיצור דקר), וכמובן דלפי"ז צריך להסיר

הנקודה שלפניו, כי מלת "דקרא" שייך לשלפניו, וכוונתו לומר דלאורויי אתא מי הם הטובים השנים דקרא, דהיינו אותן שניתן להם משה דאיקרי טוב.

ד' שורות מלמטה - "כי לא ... בענין התורה ופרקמטיא והזוג החברה טובה" - נראה ברור שחסר כאן תיבת "רק", וצריך לומר: כי לא רק בענין התורה ופרקמטיא וכו'.

עמוד ר"פ

טור א', שורה י"ז-י"ח מלמעלה - "אי נמי מפני שהעצה תהיה בם לצורך הנועצים עצמם" - צריך לומר "אם" (וכן משמע מהכת"י שתוקן כך עיי"ש, וכן מוכח מהמשך הלשון כאן, דקאמר "ואם" לצורך בני ביתו וכו', "ואם" לצורך הרבים וכו', וכסיגנון לשון היפ"ת במקומות רבות).

י"ג שורות מלמטה (בתחילתו) - "(לא) שכשיפול הפרש ביניהם יבא הג' ויכריע ביניהם" - צריך לומר "לומר" (וכן היא בהכת"י, אלא דשם כתיב לו' בקיצור, ובמהדורת הערשקאוויטש שגה בזה, ומזה נמשך ג"כ הטעות במהדורא זו).

טור ב', שורה י"ח - "לדאגה בלב איש ישחנה" - צריך לומר "דאגה" (וכן היא בהכת"י).

ה' שורות מלמטה (בתחילתו) - "כי שמחה ללב אשה [..]" - חסר המראה מקום, והיא במס' שבת (קנ"ב ע"א) אלא דשם הלשון "שמחת לב אשה", והיינו הך.

עמוד רפ"ב

שורה י"ט-כ' - "זה הקב"ה. למעלה מכולן" - תיבות "למעלה מכולן" שייך לדיבור המתחיל, וצריך להיות באותיות מרובעות ובולטות.

שורה כ"ב (בסופו) - "עם היות מעשה הרעה" - הלשון מגומגם, ונראה דצריך לומר "המעשה רעה".

עמוד רפ"ג

טור א', ט"ז שורות מלמטה - "שיזהירו בה ישראל, טפי משאר פרשיות שלא היו נאמדות לישראל מפי שניהם יחדו" - צריך לומר "שיזהרו" (וכן היא בהכת"י), ובכן צריך להסיר הפיסוק (,) שאחר תיבת "ישראל" כמובן.

טור ב', שורה י"ח מלמעלה (בתחילתו) - "על היותם מסכים טפי לישראל" - תיבה זו אינה מובנת, ובמהדורות הערשקאוויטש (אות ד') כתב דאולי צריך לומר "מחכים", ולא נהירא, דמה ענין חכמה לכאן, וטפי נראה דצריך לומר "מזכים", (וכנראה שטעה בזה המעתיק מצד שהם דומין במבטא).

עמוד רפ"ד

שורה ה'-ט' - "מ"ש השנים והאחד בה"א הידיעה. ואתי שפיר דאשמעינן חידושא דטובים ב' מן הא', היינו אפילו שהם טובים (ב) כשהם כל אחד לעצמו" - בהכת"י כתיב "מ"ש טובים" במקום "השנים" וכמו שהעיר על זה במהדורת הערשקאוויטש (אות א'), וא"כ במהדורא זו היה ראוי להדפיס "(טובים) [השנים]" כנהוג, ואי משום שהיא טעות דמוכח, הרי אח"כ השארתם תיבת "(ב)" כמו שהוא בהכת"י וכמו שציין על זה במהדורות הערשקאוויטש (אות ב'), אלא לפי שחשבתם דבהכת"י ניתוסף מלת ב' אחר תיבת "טובים", אבל האמת הוא דבהכת"י לא נזכר כלל תיבת "טובים", אלא דבמהדורות הערשקאוויטש החליף מלת ב' במלת "טובים", ובכן כיון דבמהדורא זו השארתם (ב) היה ראוי להדפיס כזה: (ב) [טובים], אבל האמת יורה דרכו כי לא שמתם לב לעיין בפנים הכת"י...

שורה ט'-י"א - "וא"ת מאי קמ"ל, הא מקרא דהתם ילפינן לה" - לפום ריטהא אינו מובן מהו הקושיא, ולא יזה קרא נתכוון היפ"ע. - אשר על כן נראה דיש כאן טעות סופר, וצריך לומר "מדרשא", ולפי"ז מובן היטב כוונתו, דוק ותיבין.

עמוד רפ"ה

ה' שורות מלמטה - "שנשתלשלו בזמן מועט" - בהכת"י כתיב "שנשתלשלו" (וכמו שנדפס במהדורות הערשקאוויטש), וזה ודאי טעות הדפוס כי מלת "שנשתלשלו" אין לו מובן כלל, ואמנם מה שתוקן כאן "שנשתלשלו" אינו נכון, כי לא נתכוון כאן היפ"ע לענין השתלשלות, אלא צריך לומר "שנשתלשו" שהיא מלשון שילוש, וכענין הכתוב כאן והחוט "המשולש", (אלא דבהכת"י נתחלפו האותיות ל' וש').

באותה שורה - "דאילו בשלושן הוא דור אחר דור" - צריך לומר "כשלושן" (וכן היא בהכת"י).

עמוד רפ"ו

ד' שורות מלמטה - "הנה טוב מאד ... והנה טוב מאד [בראשית א, לא] זה יצר הרע" - חסר כאן תיבות "זה יצר טוב", שכן הוא לשון המדרש שם בב"ר, (ובזולת זה אין הלשון כאן עולה יפה, דאם לא נתכוון היפ"ע רק להביא הדרשא בנוגע להיצה"ר, היה סגי לכתוב "והנה טוב מאד זה יצה"ר").

עמוד רפ"ז

טור ב', ו' שורות מלמטה - "ועשו שהיתה מפרכס לצאת" - צריך לומר "שהיה".

עמוד ר"צ

שורה י"ז מלמעלה - "ע"י שראה שכינה עומדת על גביו" - צריך לומר "עד" (כן היא בהכת"י, וכן היא לשון המדרש בב"ר שם).

עמוד רצ"ד

בקטע המתחיל סימן ב', שורה ראשונה - "וכי העוסק בצרכי רבים הדינים והודאות" - צריך לומר "דינים" (וכן היא בהכת"י), - ונראה דצריך לתקן ג"כ "והוראות", כי אין ענין להודאות בכאן.

ג' שורות מלמטה (בסופו) - "או אשה תטבול" - צריך לומר "לטבול".

עמוד רצ"ה

שורה ה' - "השמע לאזניך מה שאתה מוצא מפיו" - צריך לומר "מוציא" (ובהכת"י תוקן כן כשתעיין היטב).

עמוד רצ"ו

שורה א' - "דהיות ה' גבור ואדם אין לפניו" - צריך לומר "הגבור" (וכן היא בהכת"י).

וליתר התיקונים (מפרשה ה' עד סופו) תצטרכו להמתין עד שידפיס הרב הערשקאוויטש שליט"א מהדורא חדשה עם כל התיקונים...